

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tvary pasivní ruky v českém znakovém jazyce

Autor: Klára Richterová

Studijní obor: Čeština v komunikaci neslyšících

Vedoucí práce: prof. PhDr. Alena Macurová, CSc.

prosinec 2006

Obsah

0. Úvod.....	4
1. Několik stručných poznámek z fonologie ZJ.....	5
2. Vymezení pojmů.....	7
3. Tvary ruky v různých ZJ.....	12
4. Sběr materiálu, <i>Všeobecný slovník</i>	16
5. Přehled tvarů pasivní ruky.....	23
5.1 Pasivní ruka ve tvaru B°	24
5.2 Pasivní ruka ve tvaru sA	34
5.3 Pasivní ruka ve tvaru D	38
5.4 Pasivní ruka ve tvaru B	41
5.5 Pasivní ruka ve tvaru B^{oll}	44
5.6 Pasivní ruka ve tvaru B_1	45
5.7 Pasivní ruka ve tvaru P	47
5.8 Pasivní ruka ve tvaru B^{olll}	49
5.9 Pasivní ruka ve tvaru A	50
5.10 Pasivní ruka ve tvaru C	52
5.11 Pasivní ruka ve tvaru 5	54
5.12 Pasivní ruka ve tvaru τO	55
5.13 Pasivní ruka ve tvaru B_1^{lll}	56
5.14 Pasivní ruka ve tvaru B_1^{ll}	57
5.15 Pasivní ruka ve tvaru O	58
5.16 Pasivní ruka ve tvaru D^{lll}	59
5.17 Pasivní ruka ve tvaru P^{ll}	60
5.18 Pasivní ruka ve tvaru V^{lll}	61
5.19 Pasivní ruka ve tvaru A^{\wedge}	61
5.20 Pasivní ruka ve tvaru $B^{\bar{}}$	63
5.21 Pasivní ruka ve tvaru C°	64
5.22 Pasivní ruka ve tvaru τB	64
5.23 Pasivní ruka ve tvaru I	65
5.24 Pasivní ruka ve tvaru Y	66
5.25 Pasivní ruka ve tvaru 4	67
5.26 Pasivní ruka ve tvaru $4^{\bar{}}$	68

5.27 Pasivní ruka ve tvaru A°	68
5.28 Pasivní ruka ve tvaru B^\wedge	69
5.29 Pasivní ruka ve tvaru B^{III}	69
5.30 Pasivní ruka ve tvaru C_1	70
5.31 Pasivní ruka ve tvaru D^{II}	71
5.32 Pasivní ruka ve tvaru $D^=$	72
5.33 Pasivní ruka ve tvaru 5^{III}	72
5.34 Pasivní ruka ve tvaru $5^{\text{III}}/B_1^{\text{III}}$	73
6. Souhrnný přehled tvarů pasivní ruky se všemi variantami.....	74
7. Přehled tvarů pasivní ruky v symetrických znacích.....	77
7.1 Pasivní ruka ve tvaru D	78
7.2 Pasivní ruka ve tvaru P	80
8. Přehled tvarů pasivní ruky v asymetrických znacích.....	81
9. Nepříznakové tvary ruky.....	82
10. Závěr.....	83
Seznam literatury	85
Přílohy	87

0. ÚVOD

Cílem této bakalářské práce je zjistit, v jakých tvarech ruky a s jakým procentuálním zastoupením se vyskytuje **pasivní ruka** v českém znakovém jazyce, výsledky porovnat s výsledky pro jiné znakové jazyky (americký, britský, holandský a belgický) a usouvztažnit je s poznatky o **nepříznakových/neutrálních tvarech** ruky.

Kvalitativní i kvantitativní přehled tvarů pasivní ruky vychází z analýzy dvou tištěných slovníků: *Všeobecného slovníku českého znakového jazyka A–N* (2004), *Všeobecného slovníku českého znakového jazyka O–Ž* (2005) a *Slovníku znaků křesťanských pojmů pro Neslyšící* (2001).¹ Primárním zdrojem dat je *Všeobecný slovník*; specializovaný *Křesťanský slovník* slouží především k verifikaci výsledků.

V úvodu bych ráda poděkovala neslyšícím lektorům z Pevnosti a BcA. Nadě Dingové, kteří mi ochotně odpovídali na dotazy ohledně vybraných znaků, Bc. Petru Vysučkovi, jenž figuruje v roli znakujícího modelu na CD, Mgr. Lence Okrouhlíkové za velmi laskavé poskytnutí reprezentativních fotografií tvarů ruky, Šimonu Sedláčkovi za technické zpracování CD a zejména prof. PhDr. Aleně Macurové, CSc. za všestrannou pomoc a cenné rady.

¹Dále jen *Všeobecný slovník* a *Křesťanský slovník*.

1. NĚKOLIK STRUČNÝCH POZNÁMEK Z FONOLOGIE ZNAKOVÝCH JAZYKŮ

Přelomovou publikací, jež ovlivnila obecně pohled na znakový jazyk a s nímž je spojován i počátek jeho výzkumu, je *Sign Language Structure* od Williama Stokoea z roku 1960. Při popisu ASL dospívá Stokoe k zásadní distinkci mezi neanalyzovatelným gestem a analyzovatelným znakem. Znak, nejmenší jednotka nesoucí význam, se skládá ze tří **aspektů/parametrů**, kterými jsou *umístění znaku v prostoru* (**tab**: tabula), *tvar ruky* (**dez**: designator) a *pohyb ruky v prostoru* (**sig**: signator). „V konkrétním ZJ je každý z těchto aspektů obsazen, realizován jistým kvalitativně vymezeným a kvantitativně omezeným souborem prvků, které Stokoe označuje termínem **cherémy**“² (Macurová 1994, s. 122). Kvůli zdůraznění analogie s mluvenými jazyky byl později termín *cherém* nahrazen termínem *foném*³ a obdobně i *cherologie* termínem *fonologie*. V sedmdesátých letech byly tři výše zmíněné základní parametry znaku doplněny ještě o *orientaci dlaně a prstů* (**ori**: orientation)⁴, *kontakt* (**con**: contact) a *vzájemnou polohu rukou* (**ha**: hand arrangement).

Co se týká kvantifikace konkrétních realizací parametru **tvar ruky**, jsou k dispozici údaje o počtu fonémů („*distinktivních konfigurací*“) v ASL a BSL: v ASL zaznamenává Stokoe (1960) a Klima – Bellugiová (1979) 19 tvarů ruky, v BSL Kyle – Wollová (1985) 23 tvarů a Deucharová (1984) 20 tvarů. Na základě těchto výsledků by bylo možné dospět k obecnějšímu tvrzení, že ve znakových jazycích se počet tvarů ruky s fonologickou platností pohybuje okolo 20.⁵

² Obdobně i označení *cherologie* (*cherology*).

³ Již sám Stokoe se několikrát vyjadřuje přímo o *fonémech* či *alofonech* a také *fonologii*.

⁴ Parametr *ori* např. Friedman (1977), Battison (1978) či Klima – Bellugiová (1979): cit. dle Kyle – Woll 1985, s. 89. Podrobněji Macurová 1994, zejm. s. 122–124.

⁵ V případě ostatních parametrů byly zjištěny následující počty: **tab** Battison 25, Klima a Stokoe 12, **sig** Klima 12 základních (simple), Stokoe 24, **ori** Klima 16–18.

O počtu tvarů ruky, který by současně zahrnoval jak fonémy, tak i jejich varianty, se výslovně zmiňuje pouze T. Schermerová (1990), jež v holandském znakovém jazyce identifikovala 70 „*tvarů ruky s fonetickou platností*“ (*phonetically different handshapes*).⁶ V případě ASL hovoří Battison (1978) o „*přibližně 45 rozdílných tvarech ruky*“ (*different handshapes*) a Klima⁷ o 40 „*signifikantních tvarech ruky*“ (*significant handshapes*); v souvislosti se švýcarskoněmeckým znakovým jazykem představuje B. Braemová (1992) pomocí ilustrací 36 existujících tvarů ruky.

Z oblasti fonologie znakových jazyků by dále měla být připomenuta fonologická *constraints*/„*omezení*“⁸ (viz následující kapitolu) a problematika *distinktivních rysů*; ta ale již přesahuje zaměření této bakalářské práce, a bude proto naznačena pouze velice stručně. Z výše uvedených parametrů znaku se o distinktivních rysech nejčastěji uvažuje v souvislosti s parametrem tvaru ruky. Pro základní představu lze citovat Kylea a Wollovou, již za signifikantní vlastnosti tvaru ruky považují *compact*, *spread* a *concave*⁹ (tedy přibližně něco jako *kompaktní/pevný*, *roztažený/rozptýlený* a *vydutý*).¹⁰ V českém prostředí se distinktivní rysy promítají v klasifikaci A. Macurové (1996), která tvary ruky rozděluje do následujících pěti skupin: 1. *zavřená ruka*, 2. *skrčená ruka*, 3. *ruka s prsty u sebe*, 4. *ruka s prsty od sebe*, 5. *zavřená ruka se vztyčenými prsty*.

⁶ Ve své analýze vycházela Schermerová z korpusu 15 000 znaků; nejdříve identifikovala 85 tvarů ruky, ale kvůli irelevantnímu rozdílu mezi tvary ruky s charakteristikou *'uvolněné'* (*relaxed*) a *'napjaté'* (*tense*) zredukovala tento počet na konečných 70 tvarů (Schermer 1990, s. 30).

⁷ Citováno dle Battison 1978, s. 22.

⁸ S tímto tématem úzce souvisejí i fonologické změny a procesy probíhající ve znakových jazycích, ale vzhledem k hlavnímu cíli této bakalářské práce a jejímu předpokládanému rozsahu podrobněji probírány nebudou.

⁹ „*Compact: extension or non-extension fingers, spread: spreading apart or closeness of fingers, concave: bending or straightening of the finger joints*“ (Kyle – Wollová 1985, s. 85).

¹⁰ Podrobněji např. Klima – Bellugiová (1979) viz **Přílohu I**, srov. také B. Braemová (1992), která za relevantní rysy považuje např. polohu palce (*opposition*), vystrčení prstů (*extention*), spojení prstů, tj. ruka s prsty u sebe, (*close*) či kontakt /prstů s palcem/ (*contact*).

2. VYMEZENÍ POJMŮ

Objasnění pojmu *pasivní ruka* komplikuje fakt, že jeho užívání a užívání pojmů s ním úzce souvisejících (např. *ruka dominantní, základna*) je v lingvistice znakových jazyků značně neustálené. Nejprve si tedy představíme, jak dané pojmy vymezuje americký lingvista Robin Battison (1978), který pojem *pasivní ruka* do lingvistiky znakových jazyků zavedl a na něhož odkazují všechny pozdější lingvistické práce.

Pojmem *dominantní ruka* označuje Battison ruku, jež vykonává větší motorickou činnost¹¹; k druhé ruce se váže pojem *ruka nedominantní*. V Battisonově podání se tedy pojmy *dominantní/nedominantní ruka* vztahují na všechny typy znaků (dvouruční i jednoruční) a rozhodujícím kritériem je motorická aktivita, ne/vykonávaný pohyb. Battison dále podotýká, že pro většinu praváků představuje dominantní ruku ruka pravá a pro leváky levá.¹²

V případě dvouručních znaků Battison zavádí pojmy *ruka aktivní* a *ruka pasivní*, přičemž ruka aktivní se pohybuje¹³ a ruka pasivní je statická, bez pohybu¹⁴ a tvoří místo artikulace.

Pokud by měly být pojmy *dominantní/nedominantní ruka* na straně jedné a *aktivní/pasivní ruka* na straně druhé uvedeny do vzájemného vztahu, širšími pojmy (s větší extenzí) jsou pojmy *ruka dominantní/nedominantní*.

Jak již jsem ale naznačila výše, ne všichni lingvisté zacházejí s těmito pojmy ve shodě s Battisonem. Např. Bakerová – Cokely (1980), Deucharová (1984) či Valli – Lucas (1996) mezi nimi nerozlišují a užívají je jako synonyma.

¹¹ „...the hand preferred for most motor task“ (s. 27).

¹² „Signers can be characterized as being either left-handed with respect to signing or right-handed with respect to signing. For most signers with right (left) hand dominance, their right (left) hand will assume the active role most of the time“ (s. 27).

¹³ „The active hand has a much larger role and executes a more motor program“ (s. 25).

¹⁴ Podle Battisona se i ruka pasivní může za určitých podmínek pohybovat, děje se tak např. při „přenosu“ pohybu z předešlého znaku, v němž ovšem tento pohyb nepatří k relevantním rysům znaku, nebo ve složeninách.

Někteří badatelé operují ještě s dalším pojmem, a to „základna“ (*base hand, Basishand*),¹⁵ jenž by velice pravděpodobně odpovídal pojmu *pasivní ruka*, jak jej vymezil Battison.

Nejvíce funkční a opodstatněné se mi jeví prvotní Battisonovo terminologické rozlišení, a proto z něj budu vycházet i v této bakalářské práci, a není rozhodující, že kvůli sledovanému cíli „využiji“ pouze jedinou pojmovou dvojici, a to *ruka aktivní* a *ruka pasivní*.

Ještě než se budu podrobněji věnovat „*podmínce dominance*“, mělo by být zmíněno 6 základních **typů znaku**, které Battison ustanovil na základě vykonávaného motorického aktu.¹⁶ Jedná se o:¹⁷

1. **Typ Ø**: Jednoruční znaky artikulované ve volném prostoru bez kontaktu.
2. **Typ X**: Jednoruční znaky, které se dotýkají těla na jakémkoli místě s výjimkou druhé ruky.
3. **Typ 1**: Dvouruční znaky, v kterých jsou obě ruce aktivní a vytvářejí identické motorické úkony; ruce se mohou nebo nemusí dotýkat jedna druhé, mohou nebo nemusí být v kontaktu s tělem, ale musí vykonávat symetrický nebo alternativní druh pohybu.
4. **Typ 2**: Dvouruční znaky, v kterých je jedna ruka aktivní a jedna ruka pasivní a obě ruce jsou ve stejném tvaru.
5. **Typ 3**: Dvouruční znaky, v kterých je jedna ruka aktivní, druhá ruka pasivní a ruce mají odlišný tvar.
6. **Typ C**: Složeniny, které kombinují dva a více předcházejících typů.

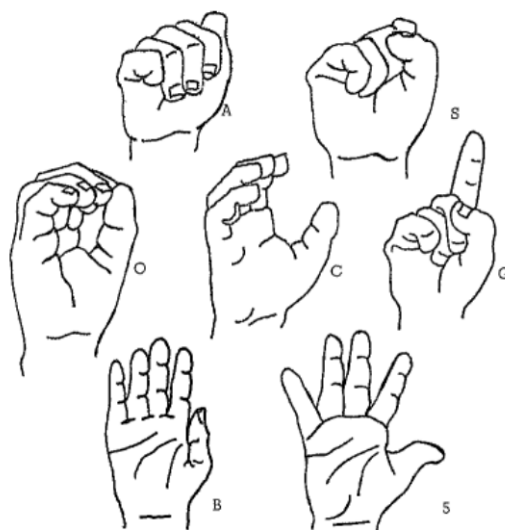
¹⁵ Např. Valli – Lucas (1996) nebo Braemová (1992), kteří považují všechny tři pojmy, tj. *ruku nedominantní, pasivní* i *základnu*, za synonyma.

¹⁶ Poněkud jinou diferenciaci zavádí Kyle a Wollová (1985, s. 92 a 110): **Typ 1** odpovídá Battisonovu typu O, **typ 2** Battisonovu typu X, **typ 3**: dvouruční znaky stejného tvaru ruky, které vykonávají identický nebo symetrický druh pohybu a nedotýkají se jedna druhé ani těla, **typ 4** se od typu 3 liší kontaktem jedné ruky s druhou a **typ 5** kontaktem s tělem, poslední, **6. typ** tvoří dvouruční znaky, v nichž je pravá ruka aktivní a levá ruka pasivní, mohou mít stejný nebo odlišný tvar. Frekvenční zastoupení těchto typů znaku je v BSL a ASL takovéto: Typ 1 a 2: 40 % v ASL a 31 % v BSL, Typ 3, 4 a 5: 35 % v ASL a 44 % v BSL, Typ 6: 25 % v ASL i BSL (ASL dle Klima – Bellugi 1979).

¹⁷ Označení jednotlivých typů vychází z Battisona (1978, s. 28–30). Ačkoli sám Battison pojmenování jednotlivých typů nijak neovysvětluje, domnívám se, že by mohlo být následující: typ Ø vychází z konvenčně užívaného symbolu pro neutrální prostor, označení typů **1, 2, 3** spojuje fakt, že se jedná o znaky dvouruční, typ **C** je odvozen od slova ‘*compounds*’ (‘složeniny’). Označení posledního typu **X** není příliš čitelné, ale snad by mohlo souviset se slovem ‘*except*’ (výjimka): „*One-hand signs which contact the body in any place except the opposite hand*“ (tamt., s. 28).

„*Podmínka dominance*“ (*Dominance Condition*) představuje spolu s „*podmínkou symetrie*“ (*Symmetry Condition*) dvě základní komplementární „*omezení*“ (*interlocking constraints*) navržená Battisonem. Z výše uvedených typů znaku se vztahuje výhradně na typ 3, tj. na dvouruční znaky s odlišnými tvary rukou. Takovéto znaky se označují jako „*znaky asymetrické*“, naproti tomu znaky zahrnuté pod typem 2, tj. dvouruční znaky, v nichž jsou ruce ve stejném tvaru, se nazývají „*znaky symetrické*“. *Podmínka dominance* stanovuje, že ve znacích asymetrických musí být jedna ruka pasivní, zatímco druhá ruka aktivní (pohybuje se), a pro pasivní ruku předepisuje repertoár možných tvarů.¹⁸ Její přesná formulace zní takto: „(a) *If the hands of two-handed sign do not share the same specification for handshape (i. e., they are different), then (b) One hand must be passive while the active hand articulates the movement, and (c) The specification of the passive hand is restricted to be one of a small set: A, sA, B, 5, D, C, O*“¹⁹ (Battison 1978, s. 35).²⁰

Obr. 1 *Tvary pasivní ruky stanovené Battisonem v „podmínce dominance“*

¹⁸ Ke dvouručním znakům s rukou aktivní a pasivní stejného tvaru (typ 2) se Battison blíže nevyjadřuje.

¹⁹ Písmena označující tvary ruky jsou přizpůsobena českému úzu, a to i ve všech následujících případech.

²⁰ Za poznámku stojí, že Battison vychází z obecné představy o vyváženosti, vzájemné tenzi mezi komplexností znaku („*complexity of the sign*“), tj. množstvím otázek, které vedou k jeho identifikaci (jejich počet je nejvyšší právě v případě dvouručních znaků asymetrických), a nezbytným omezením přípustných kombinací určitých prvků, v tomto případě tvarů ruky.

Battison dále poznamenává, že již při zběžném pohledu se tvary ruky *A*, *sA*, *B*, *5*, *D*, *C*, *O* (tj. ty, které se objevují v pozici pasivní ruky ve dvouručních asymetrických znacích) jeví jako maximálně distinktivní a lze je charakterizovat jako tvary geometricky základní.²¹ Na základě těchto úvah dochází Battison k závěru, že tyto tvary ruky představují *tvary nepříznakové/neutrální*. Správnost svého tvrzení podkládá výsledky několika výzkumů zaměřených na tvary ruky a zjištění shrnuje do 6 bodů (Tab. 1), které lze de facto pokládat za kritéria nepříznakovosti tvarů ruky.²²

Tab. 1 *Nepříznakové/neutrální tvary ruky*

1.	Mají vysokou frekvenci výskytu v celé řadě kontextů (některé z nich jsou omezeny pouze na kontexty specifické) ²³ .
2.	Lze je zaznamenat ve všech znakových jazycích, o kterých existují dostupné informace.
3.	Patří k prvním tvarům ruky, které si děti v ASL osvojují od svých rodičů (Braem 1973 a McIntire 1977). ²⁴
4.	Výzkum vizuální percepce (Lane 1976) ukázal, že z celkového počtu 20 tvarů se nejméně pletly, tzn. byly nejméně deformovány, čtyři následují tvary: 5, B, C a O (tvar A se umístil na místě sedmém).
5.	Pokud děti chybují ve tvarech ruky, je tendence substituovat je těmito tvary.
6.	Díky vysoké variantnosti bodů umožňujících kontakt (s tělem či druhou rukou) fungují ve srovnání s dalšími tvary ruky méně omezeně (viz Obr. 2).

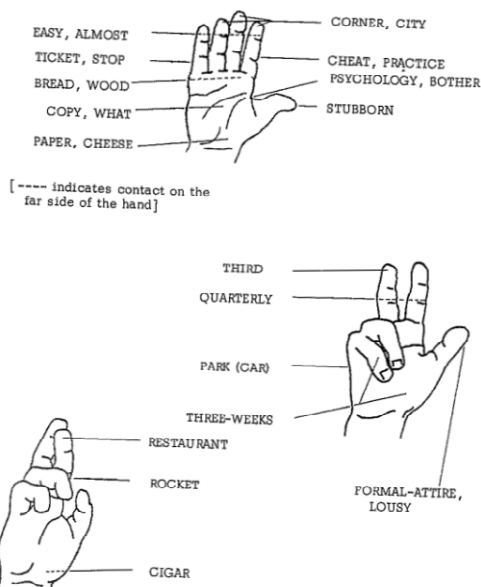
²¹ „*A* and *sA* are closed and maximally compact solid; *B* is simple planar surface; *5* is the maximal extension and spreading of all projections; *D* is a single projection from a solid, the most linear; *C* is an arc; *O* is a full circle“ (Battison 1978, s. 36).

²² Teorii příznakovosti do lingvistiky uvedl Trubeckoj, když v korelační dvojici odlišil člen příznakový, který je charakterizován určitou vlastností, a člen bezpříznakový, který je k dané vlastnosti neutrální, nevyjadřuje se o ní (srov. např. Trubeckoj 1939, Jakobson 1932 či Černý 1970). Již nyní lze předeslat, že v souvislosti se znakovými jazyky se nepříznakové tvary ruky stanovují spíše na základě fungování v jazyce, „vnějších“ projevů než skrze přítomnost/absenci příznaku. Možným důvodem by mohlo být, že různí lingvisté upřednostňují odlišné distinktivní rysy a na obecně přijímaném systému distinktivních rysů se dosud neshodli.

²³ Těmito specifickými kontexty se míní pasivní ruka v asymetrických znacích.

²⁴ B. Braemová (1992, s. 110–112) vyčleňuje několik stadií vývoje; v prvním stadiu (Stage I), tj. na konci prvního roku, mají všechny děti (nezáleží na tom, jaký užívají jazyk) fyzickou kontrolu nad tvary *A*, *sA*, *D*[^], *D*^o, *D*, *5* a *C*, a to jak pro nelingvistické, tak lingvistické účely, v druhém stadiu (Stage II) k nim přibývají tvary *B*,

Obr. 2 Srovnání potenciálních bodů kontaktu u nepříznakového (B), středního (3) příznakového (R) tvaru (Battison s. 38)

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že „*nepříznakový tvar ruky*“ je postulován jako průnik několika kritérií. Jak ale dokládají zahraniční studie (viz následující kapitolu), při stanovení „*nepříznakových tvarů ruky*“ bývají nejčastěji uplatňována pouze dvě kritéria, a to kritérium pasivní ruky v asymetrických znacích a kritérium frekvence. Z důvodu terminologického ujasnění ještě jednou zopakujeme, že jen některé tvary ruky pasivní lze hodnotit jako tvary nepříznakové.

τO a O. Za nejvíce nepříznakovou formu tohoto systému považuje Braemová tvar A, neboť je anatomicky nejuvolněnější (bez námahy) a osvojen nejdříve.

3. TVARY RUKY V RŮZNÝCH ZNAKOVÝCH JAZYCÍCH

Nyní je možno konečně přistoupit k představení výsledků týkajících se některých dalších znakových jazyků, konkrétně BSL, holandského znakového jazyka (NSL) a belgického znakového jazyka (BeSL).²⁵ Následující přehled (Tab. 2) zaznamenává, jaké tvary ruky jsou nejvíce **frekventované** jak **v jednoručních, tak i dvouručních znacích.**

Tab. 2 *Frekvence tvarů ruky v jednoručních i dvouručních znacích*

Tvary ruky dle frekvence (%)	1	2	3	4	5	6	7	Celkem %
Znakový jazyk								
BSL	B (18)	5 (15)	D (15)	A (9)	A° (4)	E, P, A[^], B, T^O, I (3)		79
NSL	B° (12,2)	D (10,6)	5 (10,4)	sA (10,3)	B₁ (8,1)	A[^] (5,1)	T^O (4,5)	61,2
BeSL	D	B₁	5	B°	A	F	A	

Vysvětlivky k tabulce: Číslo v kulaté závorce (18) vyjadřuje procentuální zastoupení příslušného tvaru ruky v lexikonu daného znakového jazyka (v případě NSL odpovídá průměru zastoupení tvarů ruky v pěti holandských regionech). Tvary **E** a **F** viz **Přílohu II**; dvojí zastoupení tvaru **A** v BeSL jsem převzala z originálu a pravděpodobně se jedná o tiskovou chybu. Tabulka neobsahuje přehled tvarů ruky ASL, protože údaje o frekvenci nejsou pro tento znakový jazyk dostupné.

V případě BSL Kyle s Wollovou zdůrazňují fonologickou platnost uvedených tvarů ruky, kdežto v případě NSL a BeSL zahrnují zastoupené tvary ruky nejspíše i jednotlivé varianty fonémů. Ovšem i přes tuto disproporci se jednoznačně ukazuje, že mezi nejfrekventovanějšími tvary ruky se ve třech znakových jazycích (BSL, NSL a BeSL) objevují tvary stejné, a to tvary **B** (B°, B₁), **5**, **D** a **A** (A°, sA), přičemž dané znakové jazyky se mezi sebou liší v konkrétním pořadí těchto tvarů.

²⁵ Kyle a Woll 1985, s. 110 a Schermer 1990, s. 30–42.

Další tabulka (Tab. 3) přináší přehled tvarů **pasivní ruky v asymetrických (dvouručních) znacích** (tj. ve znacích, v nichž jsou *designator* a *tabula* rozdílné).

Tab. 3 *Tvary pasivní ruky v asymetrických znacích*

BSL I	A		B	5	D		O	A°	B^l	I	V
BSL II	A		B	5	D	C	O				
ASL	A	sA	B	5	D	C	O				
NSL		sA	B, B₁, B°	5		C					

Pro BSL zaznamenává jiné tvary rukou Kyle s Wollovou a jiné Deucharová, a proto do tabulky byly zaneseny oba tyto soubory údajů.²⁶ Odlišnost je nejspíše způsobena ne/zohledněním frekvence. Kyle s Wollovou od frekvenčního zastoupení jednotlivých tvarů zcela odhlíží (pozornost mu věnovali odděleně, viz přecházející tabulku), kdežto Deucharová s ním s největší pravděpodobností počítá. Nerozlišuje totiž mezi tvary pasivní ruky v asymetrických znacích a tvary nepříznačnými; ovšem pro tvary nepříznačové (na rozdíl od tvarů v asymetrických znacích) je hledisko frekvence důležité. Patrně z tohoto důvodu Deucharová zcela záměrně nezmiňuje všechny tvary pasivní ruky v asymetrických znacích, ale pouze šest nejčastějších. Také v případě NSL nezachycuje tabulka všechny tvary, ale rovněž šest nejvíce frekventovaných; ovšem těchto šest tvarů ruky tvoří 86 % veškerých tvarů v asymetrických znacích.

Kvůli srovnání s ASL jsem do tabulky zařadila i Battisonovy nepříznačové tvary ruky (analogické údaje z ASL nejsou dostupné).

Souhrnně lze konstatovat, že při porovnání s repertoárem nejfrekventovanějších tvarů ruky se v pozici pasivní ruky v asymetrických

²⁶ V tabulce: **BSL I** – Kyle a Woll 1985, **BSL II** – Deuchar 1984.

znacích navíc objevuje tvar **C**²⁷ (ve všech třech ZJ) a **O** (ve dvou ZJ) a naopak v NSL nefiguruje mezi tvary pasivní ruky tvar **D**.

Pro úplnost bych také zmínila, že o tvarech pasivní ruky ve dvouručních znacích symetrických (tvar pasivní a aktivní ruky je shodný) se vyjadřuje pouze Deucharová (1984), která v BSL spatřuje tendenci, aby ruce byly v jednom z následujících tvarů: **τO**, **P**, **D**^{||}.

Poslední tabulka (Tab. 4) zaznamenává **nepříznakové tvary ruky** a měla by být výslednicí dvou předešlých tabulek, ale již výše jsem naznačila problematičnost této „ideální“ klasifikace.

Tab. 4 *Nepříznakové tvary ruky*

ASL	A	sA	B	5	D	C	O
BSL	A		B	5	D	(C)	O
NSL		sA	B₁, B^o	5			

Z BSL byly tedy kvůli nízké frekvenci vyloučeny tvary **A^o**, **B^{||}**, **V**, **I** a z NSL tvar ruky **C**. V případě NSL zopakujeme, že tvary **B^o** a **B₁** představují varianty fonému, a domnívám se, že absence tvaru **sA** v BSL a naopak jeho přítomnost v ASL (při plném vědomí toho, že není nutné tuto pomyslnou disproporci vysvětlovat) by mohla být rovněž způsobena fonetickou platností **sA** pro BSL a fonologickou pro ASL.

Nepříznakovým tvarům ruky postulovaným Battisonem na materiálu ASL, tj. tvarům **A**, **sA**, **B**, **5**, **D**, **C**, **O**, obvykle bývá připisována univerzální platnost. Přibývající údaje o nepříznakových tvarech ruky v dalších znakových jazycích ale dokládají, že ne všechny z nepříznakových tvarů stanovených Battisonem fungují jako tvary nepříznakové i v dalších znakových jazycích, a proto by podle mého názoru měla být jejich univerzální platnost znovu přehodnocena.

²⁷ Kyle s Wollovou sice tvar **C** neuvádějí, ale Deucharová (spíše náhodou) ilustruje asymetrické znaky pomocí znaku SPRING (viz **Přílohu III**), v němž je pasivní ruka ve tvaru **C**, a tudíž lze považovat jeho zařazení za oprávněné.

Během předchozího prezentování výsledků z různých znakových jazyků jsem se několikrát dotkla foneticko-fonologická otázky, která se pro další směřování této bakalářské práce jeví zcela klíčovou. Pro český znakový jazyk není doposud popsáno, které tvary ruky jsou fonémy, a které reprezentují varianty fonémů a zda jsou to varianty fakultativní, či obligatorní. Nejvhodnějším řešením se mi zdá co nejdětalnější klasifikace tvarů ruky (např. \mathbf{B}° , \mathbf{B}^{oll} , \mathbf{B}^{olll} , \mathbf{B}_1 , $\mathbf{B}_1^{\text{lll}}$...). Jedině tak bude totiž možné přizpůsobit korpus případným zjištěním o repertoáru fonémů a jejich variant. (Pokud se např. ukáže, že tvary ruky \mathbf{B}^{oll} a \mathbf{B}^{olll} představují jeden foném, tato detailní klasifikace umožní zahrnout tyto dva tvary pod tvar jediný). Na druhou stranu je velice pravděpodobné, že ne všechny tvary ruky budou mít fonologickou platnost, a tudíž v závěrečném přehledu tvarů ruky předkládám i sumarizující skupiny jednotlivých variant (např. \mathbf{B} zahrnující i varianty \mathbf{B}° , \mathbf{B}_1 apod.).

Pro tvary ruky užívám tedy v této práci termín **varianta** jako označení nerozlišujícího fonetickou/fonologickou platnost.

4. SBĚR MATERIÁLU, VŠEOBECNÝ SLOVNÍK ČZJ

Po ujasnění základních termínů lze konkretizovat průběh analýzy tvarů ruky v českém znakovém jazyce: Ze dvou slovníků českého znakového jazyka (*Všeobecný slovník českého znakového jazyka A–N, O–Ž* 2004, 2005 a *Slovník znaků křesťanských pojmů pro Neslyšící* 2001) jsem nejprve vy excerpovala všechny dvouruční znaky s pasivní rukou (symetrické i asymetrické, které Battison označuje jako typ 2 a typ 3) a zaznamenala tvary ruky pasivní a tvary ruky aktivní. Protože jedním z Battisonových kritérií nepříznakových tvarů ruky je jejich realizace ve formě pasivní ruky ve znacích asymetrických, spočíval druhý krok v odlišení takových tvarů, pro které platí, že vždy (resp. téměř vždy), když se vyskytly v pasivní ruce, jednalo se o znaky symetrické (typ 2). Všechny ostatní tvary pasivní ruky jsem klasifikovala jako tvary nepříznakové. Na závěr jsem přistoupila k porovnání výsledků s výsledky zjištěnými pro jiné znakové jazyky. Jak je patrné, v případě určování nepříznakových tvarů ruky jsem uplatnila pouze jedno ze dvou nejdůležitějších kritérií, a to kritérium pasivní ruky asymetrických znaků. Do budoucna to předpokládá doplnění práce frekvenční analýzou.

Všeobecný slovník českého znakového jazyka A–N, O–Ž (2004, 2005) jsem jako hlavní zdroj dat zvolila hned z několika důvodů. Díky svému všeobecnému zaměření pokrývá (či alespoň by pokrývat měl) běžně užívanou slovní zásobu, je nejaktuálnější, poměrně rozsáhlý a zejména jako jeden z mála slovníků obsahuje i notaci znaků, která je vzhledem k velice časté nečitelnosti tvarů ruky z fotografií či obrázků pro tuto práci téměř nezbytností²⁸.

²⁸ Alespoň formou poznámky upozorníme na obecnější problém korespondence notace se způsobem provedení znaku. Přinejmenším v českém prostředí je totiž užívána notace, která neumožňuje zaznamenat všechny znaky zcela adekvátním způsobem. Parametr tvar ruky je v této souvislosti považován za nejméně problematický a většina odchylek od skutečné podoby znaku podle mého názoru souvisí spíše s fonologickou platností/neplatností jednotlivých tvarů, o které jsem se zmiňovala v předešlé kapitole.

Všeobecný slovník obsahuje a rozlišuje znaky ze čtyř regionů: Prahy, Plzně, Olomouce a Brna. Každou z těchto oblastí označují čtyři písmena (např. Prahu A, X, Y, Z), avšak význam tohoto značení se v úvodu nevysvětluje, a tak nezbývá než se domnívat, že žádný není. Vzhledem k tomu, že u tvarů pasivní ruky sleduji i jejich kvantitativní zastoupení, bylo nezbytné si vybrat pouze jednu oblastní variantu. Kdybych zařadila do korpusu znaky v několika regionálních variantách, mohly by některé znaky být započítány přinejmenším dvakrát a kvantitativní analýza založená na takovémto nekoherentním materiálu by postrádala jakoukoli výpovědní hodnotu. Do korpusu jsem si tedy vybrala variantu pražskou, jež v mnoha případech zároveň představuje i variantu jedinou. (V těchto případech se pravděpodobně nejedná o regionální variantu, ale spíše neutrální variantu užívanou na celém území.)

U několika znaků se ale vyskytují dvě pražské varianty. Pokud obě pražské varianty představují zkoumaný typ znaku a neslyšící je označili za dvě rovnocenné varianty (tato situace nastala v několika výjimečných případech), zařazuji tedy do korpusu obě tyto pražské varianty a za příslušným znakem užívám zkratku „2var“. Nabízí se otázka, o jakou „variantnost“ se jedná. Podle mých předběžných a spíše nahodilých poznatků se např. zdá, že mluvčí mužského pohlaví více užívají tvar ruky sA (oproti „ženské“ variantě **B**). V případě některých znaků, které slovník zaznamenává v jediné pražské variantě, jsem dubletní tvar doplnila na základě vyjádření neslyšících konzultantů; variantní tvar zanáším kurzívou v kulaté závorce.

Např. v soupisu znaků s tvarem pasivní ruky **B**₁ se nachází tento zápis:

12	1	(<i>sA</i>) BROSKEV [Plzeň, Praha]	5>B [^]
----	---	--------------------------------------	------------------

Ve slovníku se také vyskytly některé znaky, jež jsou zastoupeny pouze jinými variantami než pražskými. Má to být snad chápáno tak, že znak pro danou skutečnost v Praze neexistuje? Nebo se jedná o znak původem z Brna, ale s nadregionální platností? A od kolika respondentů (a jakých) byly tyto znaky

získány?²⁹ V těchto případech započítávám příslušný znak jako rovnocenný, tzn. jako by se jednalo o pražskou variantu. Obdobným způsobem řeším i takové případy, kdy slovník zaznamenává několik variant včetně pražské, ale podle vyjádření konzultantů neslyšící z Prahy zcela běžně (příp. výlučně) užívají znak, který je slovníkem prezentován jako varianta nepražská; v takovém případě je do hranaté závorky, v níž uvádím kurzívou místní původ, standardním písmem doplněna „Praha“.

Př.

46	7	POŽÁDAT [<i>Olomouc, Praha</i>]	D
----	---	-----------------------------------	---

Pokud jsem ostatní regionální varianty shledala v nějakém směru zajímavými, výjimečnými (co se týká tvaru pasivní ruky), zanáším je do korpusu také (uvádím na konci a označuji hvězdičkou*), ale do celkového součtu je nezapočítávám.

Sledovaným znakům, tj. dvouručním znakům s rukou aktivní a rukou pasivní, která tvoří místo artikulace, odpovídá následující typ notace:

manuální *TAB*_{ORI 1 ORI 2 (HA)} **DEZ** *ORI 1 ORI 2*^{SIG}

Tímto typem notace se ale zapisují i znaky, které se artikulují od zápěstí výše³⁰ (např. znak BŘEH artikulovaný na předloktí nebo NÁRAMEK na zápěstí). Ovšem zcela evidentně není v případě těchto znaků místem artikulace ruka v užším smyslu a tvar „pasivní (?)“ ruky se nezdá být na rozdíl od

²⁹ Tuto zcela základní otázku autoři slovníku ponechávají bez odpovědi v případě všech znaků.

³⁰ *Zápěstí a loket* navíc figurují jak v místech artikulace znaku (TAB), tak i v tzv. manuální TAB, které odpovídá pasivní ruce ve dvouručních znacích. Znaky artikulované na zápěstí a na lokti je tedy možné zapsat jako znaky jednoruční, a zároveň i jako znaky dvouruční. Ilustrovat si to můžeme např. na znaku ZÁKLADNÍ, kterému odpovídají následující notační zápisy:

1. znak jednoruční

$\int A_{\downarrow}^{\wedge x^{\circ}}$

2. znak dvouruční (asymetrický)

+ $\overset{\#}{B}_{0\downarrow} A_{\downarrow}^{\wedge x^{\circ}}$

„standardních“ dvouručních znaků s pasivní rukou relevantní, a proto jsem tyto znaky do zkoumaného korpusu vůbec nezařadila.

Ze zkoumaného korpusu jsem také vyřadila znaky, které vyjadřují kvantovost nebo které jsem identifikovala jako klasifikátory nebo specifikátory, a rovněž znaky považované neslyšícími konzultanty (rodilými mluvčími českého znakového jazyka) za znaky ze znakované češtiny, za znaky neužívané (neznámé), příp. i nesmyslné. S výjimkou poslední jmenované skupiny se jedná o znaky specifické v mnoha ohledech. Jak dokládají i zahraniční výzkumy tyto znaky fungují v jazyce odlišným způsobem než ostatní část lexika, a jejich zahrnutí do korpusu by bylo velmi nesystémové.³¹ Vyškrtnutí těchto znaků naznačuje tučné **X**; konkrétní specifické důvody budou blíže probrány u jednotlivých znaků.

Př.

		X TISÍC	A°
--	--	----------------	----

Další problém, na který jsem při analyzování znaků narazila, se týká nekonzistentně sestaveného hesláře ve slovníku. Jednak *Všeobecný slovník* vychází z českého jazyka, jednak autoři nedodržují zásady očekávané při tvorbě slovníků (např. hnízdování). Jeden a týž znak se poté vyskytuje hned pod několika hesly (např. HORŠÍ a (sic!) NEJHORŠÍ). K účelům této práce budu za jedinou rozhodující jednotku považovat samotný výraz. Pokud se daný výraz objevuje současně v několika heslech, započítávám jej tudíž pouze jednou. Samostatnou, velice jasně vymezenou skupinu představují znaky složené (slovníkem nijak neoznačené), v kterých (zatím) neproběhla žádná fonologická změna (např. LÉČIT a LÉKÁRNA). V případě těchto složených znaků není

³¹ Ze stejného důvodu jsem z korpusu sestaveného na základě *Křesťanského slovníku* vyřadila vlastní jména.

o ekvivalenci výrazu pochyb. Za tyto znaky připojuji v tabulce číslici odpovídající pořadí příslušné části znaku a zkratku č.

Př.

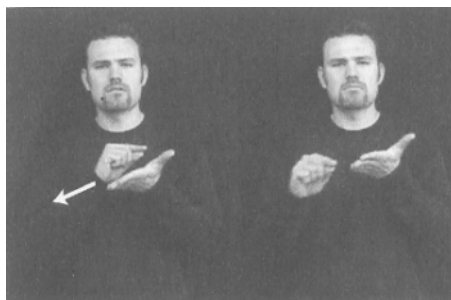
125	2	KERAMIKA 1č, PORCELÁN	V ^{III}
-----	---	-----------------------	------------------

Jisté komplikace souvisely s tím, že i v takových případech, kdy se (nejen) podle pražských neslyšících bezpochyby jedná o jeden a týž znak, resp. výraz (př. ADMINISTRATIVA, ÚŘAD, Obr. 3 a 4), se ve slovníku objevují dva odlišné notační zápisy. Způsobeno by to mohlo být například tím, že notace byla podle vyjádření jednoho ze spolutvůrců slovníku prováděna různými autory, z nich každý zapisoval znaky určitého abecedního úseku (např. A–D), a již pouze to, že znak je zapisován dvěma různými lidmi, mohlo vést k určitému zkreslení. Opět jsem proto využila poradního hlasu neslyšících konzultantů.

Protože se nevěnuji významové složce znaku, budu pro zjednodušení nadále v této práci užívat termínu **znak** namísto výraz, a to jako zastřešující označení pro skupinu znaků, které jsou podle slovníku artikulovány stejně.

Obr. 3 Znak ÚŘAD

Obr. 4 Znak ADMINISTRATIVA

U několika znaků došlo také k rektifikaci tvarů ruky. Pokud neslyšící konzultanti z Prahy posoudili tvar uváděný slovníkem jako nepatřičný, užívám písmena X a v hranaté závorce je navržen jiný tvar. Znak souběžně zanáším pod tento nový tvar (zde již není nikterak označen) a započítávám pouze pod tímto tvarem.

Př.

		X [B] NAVŠTÍVIT	B°
--	--	-----------------	----

Tento zápis se vyskytuje pod tvarem ruky B° a znamená: Tvar pasivní ruky u znaku NAVŠTÍVIT koriguji z tvaru B° na tvar B (tvar ruky aktivní zachycuje poslední sloupec). První dva nevyplněné sloupce naznačují, že tento znak není ke tvaru B° počítán. Pod tvarem B se nachází tento zápis:

1	1	NAVŠTÍVIT	B°
---	---	-----------	----

V případě korekce tvaru aktivní ruky je rozhodující tvar uvedený v hranaté závorce:

104	6	PŘEDSTAVENÍ	X [V] P
-----	---	-------------	---------

Znak PŘEDSTAVENÍ uváděl slovník s aktivní rukou ve tvaru P, který jsem ale korigovala na tvar V.

Pokud se během artikulace tvar aktivní ruky proměňuje, za relevantní tvar považuji ten, v němž je ruka během kontaktu s rukou pasivní. V mém zápisu odpovídá změně tvaru ruky ostrá závorka > a rozhodující tvar značím tučně.

Př.:

3		BYDLET, POBYT, PRONAJMOUT (SI) 2č, UBYTOVNA 2č	5>B^
---	--	--	------

V několika ojedinělých případech jsem také korigovala význam znaku; zpřesňující význam uvádím v hranaté závorce, před níž je užito zkratky X.

Př.:

8	8	DORAZIT X [NARAZIT NA NEPŘEKONATELNOU PŘEKÁŽKU]	X [B°] B
---	---	---	-------------

Vedle zmíněných nepřesností se ve *Všeobecném slovníku* v dosti velké míře vyskytly i rozpory mezi zobrazením znaku na fotografii a notačním zápisem. Na tuto skutečnost upozorňuje značka # a ve většině případů této diskrepance se přikláním k tvaru ruky zachyceném na fotografii.

Ke všem výše popsaným korekcím je nutné podotknout, že prvotním impulsem k nim byly pochyby autorky této práce, jež je slyšící. Kdyby se ke všem heslům uvedeným ve slovníku měli vyjádřit neslyšící, lze očekávat, že výskyt problematických jevů by byl mnohem vyšší.

5. PŘEHLED TVARŮ PASIVNÍ RUKY

Tvary pasivní ruky řadím podle frekvence. Na prvním místě (I) vždy uvádím znaky ze *Všeobecného slovníku* a na místě druhém (II) následuje výčet znaků z *Křesťanského slovníku*. V rámci jednotlivých tvarů pasivní ruky uspořádávám znaky dle frekvence ruky aktivní (pravý sloupec) a v těchto dílčích oddílech dále abecedně; u každého tvaru pasivní ruky na konci zaznamenávám znaky s korigovanými tvary ruky pasivní a znaky vyškrtnuté z korpusu.

Důležitá poznámka se týká repertoáru tvarů ruky v *Křesťanském slovníku*. Úvodní přehled tvarů ruky v *Křesťanském slovníku* (viz Přílohu IV) nezachycuje všechny tvary, se kterými počítá *Všeobecný slovník* a které klasifikuji i v této bakalářské práci. *Křesťanský slovník* konkrétně neobsahuje 10 tvarů (z celkového počtu 32). Většina z těchto tvarů byla ale ve *Všeobecném slovníku* zastoupena minimálně (maximálně dvěma znaky), a proto se domnívám, že i takto omezený materiál je dostatečně průkazný; *Křesťanský slovník* navíc slouží pouze k verifikaci výsledků.

5.1

Pasivní ruka ve tvaru B°

I/ Pasivní ruka ve tvaru B° ve *Všeobecném slovníku*

počet tvarů pasivní ruky –

↙ počet tvarů aktivní ruky – znak –

tvar aktivní ruky

1	1	BĚHEM	B°
2	2	BLOK	B°
3	3	BRZY	B°
4	4	ČÁST, PŘÍSLUŠENSTVÍ 1č	B°
5	5	ČISTÝ	B°
6	6	DOKÁZAT	B°
7	7	DORAZIT X [NARAZIT NA NEPŘEKONATELNOU PŘEKÁŽKU]	X [B°] B
8	8	DOST (přestaň!)	B°
9	9	DROBNÝ (části)	B°
10	10	DŘEVO	B°
11	11	DVEŘE	B°
12	12	HNED, NARYCHLO, RYCHLE [BO], POSPÍCHAT, SPĚCHAT	B°
13	13	HOTOVÝ	B°
14	14	HRANIČIT 1č	B°
15	15	JIŽ, UŽ	B°>B°
16	16	KARTOTÉKA 2č	B°
17	17	KILOMETR	B° >B°
18	18	KLÁST (pokládat)	B°
19	19	KONEC	B°
20	20	KOTLETA, SMAŽIT 1č	B°

21	21	(B ^{oIII}) KRÉM 1č	B ^o
22	22	LED, LEDNIČKA 1č	B ^o
23	23	LEKCE	B ^o
24	24	*MÁSLO	B ^o
25	25	MAST, MAZAT (kůži)	B ^o
26	26	*MAZAT (chleba)	B ^o
27	27	NABÍDNOUT, PŘEDLOŽIT, PODAT	B ^{oII} >B ^o
28	28	*NAPŘÍČ	B ^o
29	29	PEČENĚ, PEČENÝ	B ^o
30	30	PODLAHA, ROVINA	B ^o
31	31	POLOVINA	B ^o
32	32	POSLOUCHAT, POSLOUŽIT 2č, SLUŽBA	B ^o
33	33	PROSINEC, RYBA	B ^o
34	34	PROTO	B ^o
35	35	REKLAMACE	B ^o
36	36	STRANA 2č	B ^o
37	37	STŘED, STŘEDISKO 2č, STŘEDOZEMÍ 1č, UPROSTŘED 2č	B ^o
38	38	ZAČÁTEK	B ^o
39	39	ZADARMO	B ^o
		*AŽ (časově ohraničeno) [Plzeň]	B ^o
		*PŘEKLAD [Olomouc]	B ^o
		*PŘÍKLAD [Olomouc]	B ^o
		*SKONČIT 1č [Brno]	B ^o
40	1	*ČAS 2var	D
41	2	DESKA	# [TO] D
42	3	DOLAR	D
43	4	LISTOVAT, SLOVNÍK 2č	D
44	5	MĚĎ, MĚDENÝ	D>D ^{III}
45	6	METRO	D
46	7	*POŽÁDAT [Olomouc, Praha]	D
47	8	ROZKAZ	D
48	9	*TALÍŘ [Brno, Praha]	D

49	10	UKÁZAT	D
50	11	*ÚKOL [Olomouc, Praha]	D
51	12	VYŽADOVAT	D
52	13	ZVON 1č	D
		*OSTROV [Plzeň, Brno]	D
		*PODLE [Brno]	D
53	1	ČERVEN	P
54	2	FILATELIE 2č, ZNÁMKA, FRANKOVAT 1č	P
55	3	*KOMPOT 2var	P
56	4	SÝR	P
57	5	TECHNIK 2č, TECHNOLOGIE 1č	P
58	6	TECHNOLOGIE	P
59	7	TVAROH 2č	P
60	8	VLAK	P
61	9	ZNÁMKA	P
		*UKÁZAT [Brno]	P
62	1	ČLÁNEK	5
63	2	ČTVRTĚ	5
64	3	DLOUHO	5
65	4	DYCHTIVÝ 2var	5
66	5	JAKOST	5
67	6	KONZERVACE	5
68	7	KOPIROVAT	X [5] 5
69	8	MNOHONÁRODNOSTNÍ 3č, KOLONIE, STŘEDISKO [Brno]	5
70	9	PODLE 2č	X [5] 5>B [^]
71	10	POJISTIT	5
72	1	ČASOPIS 1č, REPORTÁŽ 2č	# [A] sA
73	2	DEFINITIVNÍ	A
74	3	MALBA, MALÍŘ, MALÍŘSTVÍ 2č	A
75	4	MÝDLO 1č	A
76	5	MÝT (nádobí), MYTÍ (nádobí)	A
77	6	POZNAMENAT	X [A] O>B ^o

78	1	CERTIFIKÁT 2č	# [sA] B°
79	2	*ČISTIT (boty)	sA
80	3	DOPIS, DOPISOVATEL 1č	# [sA] D, A ^
81	4	DROGERIE 3č	sA
82	5	KOPANÁ	sA
83	6	LÉČIT 1č, LÉKÁRNA 1č, LÉKÁRNIČKA 1č, MEDICÍNA 2var	sA
84	7	# [absence notace] VÍZUM 2č	sA
85	8	ZAHODIT X [POTRAT]	5 >sA>5
		*POŠTA [Brno]	sA
86	1	AUTOBUS 1č, LINKA (autobusová) 1č	A°
87	2	ČESNEK	A°
88	3	MASNÝ, KARBANÁTEK 1č	A°
89	4	MEZINÁRODNÍ 2č	A°
90	5	NAFTA	A°
91	6	OSTROV	A°
92	7	STISKnutí	A°
		*BENZIN 1č [Plzeň]	A°
93	1	BEZPLATNÝ 2č, PLAT, PLATIT, MĚNA 2č	X [A ^] A
94	2	ILUSTROVANÝ, MALBA, MALÍŘ, MALÍŘSTVÍ (aktiv. X [A ^] A)	A ^
95	3	NAZÝVAT 2č, TIPOVAT, TYPICKÝ,	A ^
96	4	REŽISÉR 1č	A ^
97	5	VYPÍNAČ	A ^
98	6	ZAVŘÍT 2č	A ^
99	1	ADRESA	V
100	2	ČÍST, ČÍTÁRNA 1č, ČTENÁŘ	V
101	3	ELEKTROTECHNIKA 3č, TECHNIK	V, X [V] P
102	4	NAHRÁVAT	V
103	5	KAZETA (přibory)	V
104	6	PŘEDSTAVENÍ	X [V] P
105	1	ČAS, DOBA, SOUČASNÝ [Brno, Olomouc]	tO

106	2	DOPROVODIT	τO
107	3	ILUSTROVANÝ 2var, KRESBA	τO
108	4	KDY, KDYŽ, NĚKDY 2č	τO
109	5	MASO	τO
110	1	DAROVAT 2č, NABÍZET	B^{oll}
111	2	CHLĚB	B^{oll}
112	3	# [B ^{oll}] KALENDÁŘ 2č	X [B ^{oll}] B ^o , >B ^o
113	4	POKRAČOVAT, POKROČILÝ [Brno]	X [B ^{oll}] B ^o >B ^o
114	5	REPORTÁŽ 1č, ZPRÁVA 2č,	X [B ^{oll}] C ^o
115	1	DORT, ZÁKUSEK 1č	D^{oll}
116	2	FILM, HEREC, HEREČKA 2č	D^{oll}
117	3	KASTROL 2č, KERAMIKA, KONZERVA 3č	D^{oll}
118	4	PRŮKAZ	D^{oll}
119	5	STRANA 2č	D^{oll}
120	1	DOPISOVATEL 2č	B
121	2	PODCHOD 2č	$B^{ll}>B$
122	3	PROGRAM	B
123	4	USCHOVAT	B
124	1	# DOLOVAT	V^{lll}
125	2	KERAMIKA 1č, PORCELÁN	V^{lll}
126	3	NASTOUPIT	V^{lll}
127	4	ZNAK, LICENCE 2č	V^{lll}
128	1	CIBULE	B^{\wedge}
129	2	SÁDRA	B^{\wedge}
130	3	SMLOUVA	B^{\wedge}
131	1	ACYLPİRIN, LÉK	# [D ^{ll}] D
132	2	BARVA	# [D ^{ll}] D
133	3	ČASTO	# [D ^{ll}] D
		*TIPOVAT [Olomouc]	D ^{ll}
134	1	DOSTAT	X [B ^{oll}] C ^o

135	2	ELEKTROSPOTŘEBIČ 2č, POTŘEBA [Plzeň, Brno, Olomouc, Praha], TŘEBA	X [B ^o] B ^o
136	3	ŠUNKA 2č	X [B ^o] B ^o
137	1	MZDA 2č	C ^o >A
138	2	VYDĚLAT	C ^o
139	1	ADMINISTRATIVA, DENÍK 3č, FORMULÁŘ 2č, ÚŘAD, ÚŘEDNÍ, ÚŘEDNÍK 2č, SEKRETÁŘKA 2č, TAJEMNÍK 2č	# [D [^]] D
140	2	AUTOR, BÁSEŇ 2č, SPISOVATEL	# [D [^]] D
141	1	DROBNÝ (peníze)	X [D] T O
142	2	TABLETA	D
143	1	PODCHOD 1č	B
144	1	DOBYTÍ	C ^{>} _s A
145	1	PRAVOPIS	C ₁
146	1	KRAJ	D ^o
147	1	VYUŽÍT	D ⁻
148	1	ELEKTRIKA, ELEKTROSPOTŘEBIČ 1č, ELEKTROTECHNIKA 1č	X [P] P
149	1	KAŠTAN 2č	# [4] 5
150	1	CENTRUM, MEZI 2č, MEZNÍK 1č, STŘED (aktiv. X [B ^o] 5)	5
		X [B ^o] (_s A) CÍTIT	5
		X [B ^o] DALŠÍ	X [B ^o] B >B ^o
		X [5] DISKRIMINACE	X [5] 5
		X [B ^o] KROMĚ	X [B ^o] B
		X [B ^o] NAPŘED 2č	X [B ^o] B ^o
		X [B] NAVŠTÍVIT	B ^o
		X [B ^o] NEBEZPEČÍ 2var	X [B ^o] B ^o
		# X [B] VÝCHOD	X [B ₁] B ^o
		X [5] ZEMĚ, PODZEMÍ	X [5] 5
		X HBITOST	B ^o
		X JEDNOU	A ^o
		X JISTOTA 2č, 2var	A ^o

	X LAHEV	C
	X #*MARKA	P
	X POLOŽIT	B ^o
	X PRŮCHOD 2č	P ^{ll}
	X PŘÍJEM	5 ^{lll}
	X TISÍC	A ^o
	X TLAK	sA
	X TUŠ	P

Tvar pasivní ruky **B^o** se vyskytl celkem ve 150 znacích; aktivní ruka se u tohoto typu znaků objevila nejčastěji také ve tvaru **B^o** (ve 38 znacích). Mezi další hojněji zastoupené tvary aktivní ruky patří: **D** (13), **5^{lll}** (10) a **P** (9).

Se znakem, který *Všeobecný slovník* uvádí pod heslem DORAZIT, spojili neslyšící konzultanti význam „NARAZIT NA NEPŘEKONATELNOU PŘEKÁŽKU“. Pro tuto práci je nejdůležitější, že znak artikulovaný tímto způsobem existuje, a proto byl do konečných výsledků započítán.

U znaků MÁSLA a „MAZAT (chleba)“ (Obr. 5 a 6) lze vyjádřit pochyby, zda se jedná o dva různé znaky, nebo o znak jediný, a ani neslyšící konzultanti nebyli v názoru jednotní. Pro jediný znak by hovořila významová blízkost (snad by se dalo uvažovat i o synekdochickém vztahu) a také to, že v překladu věty „*Namažu si chléb máslem*“ se užije diskutovaný znak pouze jednou. Tato skutečnost by ale mohla také odkazovat k nějakým omezením, která neumožňují opakování znaku. Nakonec jsem tedy do korpusu zařadila znaky dva. Určité mé pochybnosti jsou také spojeny se znakem KOMPOT; v tomto případě by se mohlo jednat o klasifikátor. Znak NAPŘÍČ se artikuluje s tvarem ruky se svěšeným palcem. Protože se ale takovýto tvar v přehledu tvarů ruky ve slovníku neobjevuje, zapisují jej autoři pomocí nejbližšího tvaru, tvaru **B^o**. Ačkoli se přidrží tohoto řešení, nabízí se otázka, zda znak NAPŘÍČ nespadá do zvláštní skupiny znaků artikulovaných na hřbetu ruky, kterou vyčleňují v souvislosti s tvarem pasivní ruky **B^{oll}** (srov. s. 49).

Následuje výčet vyškrtnutých znaků a důvody, které k vyřazení vedly: 1) znak MARKA je evidentně odvozen z prstové abecedy, 2) znak JISTOTA vznikl kontaminací souznačných znaků, v případě znaků 3) PRŮCHOD, 4) LAHEV (Obr. 7) a 5) POLOŽIT se s největší pravděpodobností jedná o klasifikátory, znaky 6) HBITOST, 7) PŘÍJEM, 8) TUŠ a 9) TLAK byly neslyšícími konzultanty hodnoceny jako neznámé (adekvátní znak pro modelovou větu „Mám nízký krevní tlak“ je artikulován na rameni).

Obr. 5 Znak MÁŠLO

Obr. 6 Znak MAZAT

Obr. 7 Znak LAHEV

Protože *Křesťanský slovník* převážně obsahuje složené znaky (v nichž neproběhla asimilace) a zaznamenává význam jejich jednotlivých částí, je zápis v tabulce jiný než v případě *Všeobecného slovníku*: majuskulí značím znak a do hranaté závorky zanáším hesla, pod kterými se daný znak ve slovníku vyskytuje. Pokud se jedná o jednoduchý znak, který se ve slovníku objevuje pod jediným heslem, je heslo totožné se znakem a závorku neužívám.

II/ Pasivní ruka ve tvaru B° v *Křesťanském slovníku*

1	1	BLOUDIT [blud]	B°
2	2	DUŠE 2č	B°
3	3	DŮVĚRA/DŮVĚŘOVAT	B°
4	4	KOLÍSAT [vlažnost 2č]	B°
5	5	MILOST/OMILOSTNIT [milost, léto milostivé 2č]	B°
6	6	NOVÝ [evangelizace, Nový zákon, obnovit, znovuzrození]	B°
7	7	NAPROSTO DOKONALÝ [plnost]	B°
8	8	NEHODNÝ/NEHODNĚ	B°
9	9	PONÍŽENÍ, SNÍŽENÍ (někoho) [ponížit, protivenství: utlačovat]	B°
10	10	POSLOUCHAT [poslušnost/poslouchat, neposlušnost, poddanost]	B°

11	11	PŘÁVĚ, TO JE ONO, TAK JE TO DOBŘE	B°
12	12	PROSTŘEDNÍK	B°
13	13	PŮL [Půlnoční mše]	B°
14	14	SLUŽBA/SLOUŽIT [služba, diakonie]	B°
15	15	ZAČÍNAT [alfa]	B°
16	16	ZÁSTUPCE [Timoteovi – první a druhý list]	B°
17	1	Bůh dává požehnání (požehnání, blahoslavenství)	B₁
18	2	DALŠÍ [věčnost]	B ₁
19	3	CHLĚB [lámání chleba, nekvašený chléb, mana]	B ₁
20	4	navštívení (Bohem)/navštívit	B ₁
21	5	# ODMÍTNOUT [bezbožník, odsoudit]	B ₁
22	6	POTŘEBOVAT [potřebný lč]	B ₁
23	7	PRAVIDLO [řád, vyznání víry]	B ₁
24	8	VĚNOVAT (jednomu člověku) (potěšit/potěšení, útěcha)	B ₁
25	9	VYSLYŠET	D>B ₁
26	10	ZPRÁVA [evangelium, poselství]	B ₁
27	1	INSPIRACE	D
28	2	LITERA	D
29	3	NEVINNOST/NEVINNÝ	D
30	4	TRN [trnová koruna]	D
31	5	UKÁZAT [ovoce ducha svatého]	D
32	6	KÁZENĚ/KÁZNIT	D
33	7	VYHNAT/EXKOMUNIKOVAT	D
34	8	ŽÁDAT [dotazovat se, touha/žádost]	D
35	1	ČAS [modlitební chvíle, dočasný, přítomný věk, ztišení]	τO
36	2	DAR [dary ducha svatého]	τO
37	3	VĚST/VEDOUCÍ [starší]	τO
38	1	SKUPINA [čeled', domácí skupinka, Ekumena, království božské, bližní aj.]	5
39	2	VYJMOUT [vymítat demony]	5
40	3	VZOR [autorita, uřednictví] následovat (následovat [napodobovat])	X [5] 5>B [^]

41	1	DOPIS [epištola]	sA
42	2	REZERVOVÁNO/ZADÁNO [pečeť]	$5^{ } > sA$
43	1	NANEBEVSTOUPENÍ	V
44	2	VZKRÍŠENÍ [Velikonoce]	V
45	1	ODPLATA [odměna]	γ
46	2	CÍL [omega]	γ
47	1	JISTOTA 2č	$B^{\circ} > A$
48	1	ZNAMENÍ	$D^{\circ} > A^{\wedge}$
49	1	ZÁKON [zákon, Desky zákona, Starý zákon, Nový zákon, přestoupení, přestoupit]	B
50	1	SMLOUVA	B_1
51	1	JEŠTĚ NE [neobrácený, nevěřící, panna]	B^{\wedge}
52	1	VYTRŽENÍ [vytržení církve]	X [C] $29 > sA$
53	1	KAPITOLA	$D^{o }$
54	1	PSÁT [inspirace]	D^{\wedge}
55	1	SMILSTVO	$D^{ }$
56	1	VERŠ	$D^{\bar{}}$
57	1	PŘELOŽIT [výklad]	P
58	1	KLEČET [klečet, klekátko, protestant]	$V^{ }$
		X EGYPT	$B_{1 }$
		X MAREK	B°
		X PETR [Petrův 1. a 2. list]	D

V *Křesťanském slovníku* se pasivní ruka ve tvaru B° vyskytla v 58 znacích; aktivní ruka byla nejčastěji také ve tvaru B° (v 16 znacích). K hojněji zastoupeným tvarům aktivní ruky patří tvar $B_{1||}$ a tvar B .

5.2

Pasivní ruka ve tvaru sA

I/ Pasivní ruka ve tvaru sA ve *Všeobecném slovníku*

1	1	JENOM, POUZE	D
2	2	JEV	D
3	3	NÁHODOU	D
4	4	KOUPIT	D
5	5	NALÉHAT, NALÉHAVÝ	D
6	6	PRODÁVAT, PRODAVAČ 2č	D
7	7	VÝSLEDEK	D
8	8	ZÁKAZNÍK	D
		X * # CUKROVKA 2č 2var	D
9	1	ČOKOLÁDA, KAVÁRNA 2č	V
10	2	HOTEL	V
11	3	NAPROSTO, ÚPLNÝ	V
12	4	POKLADNA, POKLADNÍ 2č	V
13	5	SLEDOVAT	V
14	1	HNĚDÝ	sA
15	2	OPEVNIT	sA
16	3	POMNÍK 1č, SOCHA 1č	sA
17	4	ZBYTEČNÝ	sA
18	1	KOV	D°
19	2	* # CUKR, CUKROVKA	D°
20	3	POLEDNE	X [D°] D
21	4	ŽELEZO, ŽELEZNICE 2č	D°
22	1	ABSOLVOVAT	B°

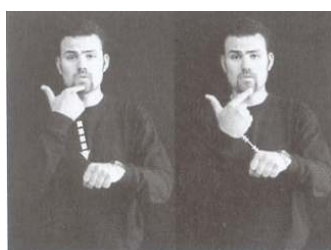
23	2	LOSOS 2č	B°
24	3	PLNÝ	B° (P)
25	1	PIVO	A°
26	2	PLOMBA	A°
27	1	OZDOBIT	O
28	2	PROMÍTAT	O
29	1	BRILIJANT, BROKÁT 1č	γ
30	2	KŘIŠŤÁL, KŘEHKÝ 1č	γ
31	1	BIOGRAF, KINO, KINEMATOGRRAFIE 1č	5 ^{III}
32	2	VYHRÁT, ZVÍTĚZIT	5 ^{III}
33	1	# ³² DOPLNIT	B [^]
34	1	METR	τO
35	1	KASTROL 1č	V ^{III}
		X [B ^{°III}] DOJEM	5
		X [B ^{°III}] LÉKAŘ, LÉKAŘSTVÍ 1č, MEDICÍNA, ORDINACE 1č	τO
		X [A] OPAKOVAT	X [A] sA
		# [τO] NAŠTĚSTÍ	τO
		X [O] SALÁM	B°
		X # CUKR 2var	sA
		X PYTEL	sA
		X TAKÉ	D

Pasivní ruka ve tvaru sA se vyskytla celkem ve 36 znacích. Ve 4 znacích byl tvar aktivní ruky stejný (sA); ze všech odlišných tvarů aktivní ruky je výrazněji zastoupen pouze tvar **D** (8) a lze k němu přiřadit i tvar **D°**, který se vyskytl ve 3 znacích. Za pozornost stojí fakt, že pouze výjimečně se objevil jinak velice frekventovaný tvar ruky **B**, a to v jakékoli variantě (**B°** 3x a **B[^]** jednou).

U znaku CUKR a CUKROVKA (Obr. 8–10) zaznamenává slovník několik pražských variant lišících se tvarem aktivní ruky: **D°**, **D** a sA . Za

³² Viz chybný (nesmyslný) zápis celého znaku: $B^{\wedge} B^{\wedge} x$

„započítávanou“ variantu jsem zvolila tvar **D°**, neboť se na rozdíl od obou zbývajících tvarů (**D** a **sA**) objevuje v obou uváděných znacích (tj. CUKR i CUKROVKA). Nejdříve je ale třeba pominout takovou zásadní nedbalost, jakou je záměna notace pod příslušnými fotografiemi (notace pod fotografií CUKR/A odpovídá fotografii CUKR/X a naopak), smířit se s tím, že v českých slovnících se ilustrační „šipky pohybu“ již tradičně nevysvětlují, a odhlédnout od toho, že v notaci parametr pohybu jednoduše chybí³³. U znaku NAŠTĚSTÍ je očividný rozpor mezi notací (**sA**) a fotografií (**tO**) ve tvaru pasivní ruky. Na základě vyjádření neslyšících konzultantů jsem upřednostnila tvar ruky **tO**, ovšem s vědomím, že ani variantu s tvarem ruky **sA** neslyšící konzultanti striktně neodmítli. U znaku POLEDNE (Obr. 11) jsem tvar aktivní ruky **D** zkorigovala na tvar **D°**, neboť základ tohoto znaku velice pravděpodobně tvoří číslovka 12. Při jeho artikulaci se pohybují obě ruce (nejsou ve stejném tvaru), a pouze se tedy potvrzuje, že znaky pro číslice tvoří zvláštní skupinu. Znaky PYTEL a TAKÉ byly konzultanty hodnoceny jako naprosto neznámé a neadekvátní, a proto jsem je z korpusu zcela vyškrtla.

CUKR /A
Piju čaj se třemi kostkami cukru.

Praha
 $\cup \underset{\downarrow <}{D} \overset{x(\pm v)}{\cdot} - \overset{\cdot}{\bar{A}}_{\downarrow >} \overset{x \cdot}{A}_{\downarrow <}$

Obr. 8 Znak CUKR/A

CUKR /X
Piju čaj se třemi kostkami cukru.

Praha
 $\cup \underset{\downarrow <}{\overset{\cdot}{D}} \overset{xv}{\cdot} - \overset{\cdot}{\bar{A}}_{\downarrow >} \overset{x \cdot}{\underset{\downarrow <}{D}}$

Obr. 9 Znak CUKR/X

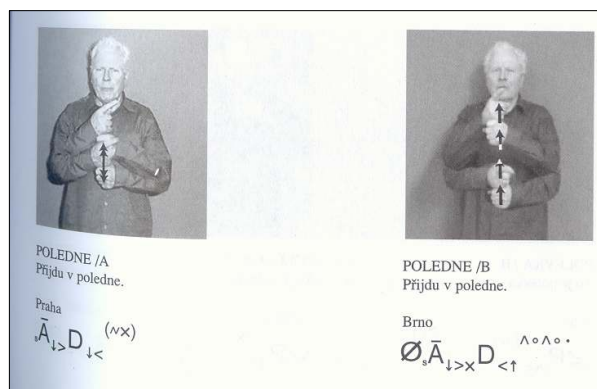

CUKROVKA /A
Můj děda má cukrovku.
Pravidelně musí navštěvovat lékaře a držet dietu.

Praha
 $\cup \underset{\downarrow <}{\overset{\cdot}{D}} \overset{xv}{\cdot} - \overset{\cdot}{\bar{A}}_{\downarrow >} \overset{x \cdot}{\underset{\downarrow <}{D}} - \overset{\cdot}{\bar{P}}_{\downarrow >} \overset{x \cdot}{P}_{< \uparrow}$

Obr. 10 Znak CUKROVKA/A

³³ x , tj. kontakt opakovaně.

Obr. 11 Znak POLEDNE

II/ Pasivní ruka ve tvaru sA v *Křesťanském slovníku*

1	1	MARNOST/MARNÝ (zbytečnost, zbytečně)	sA
2	2	PEVNÝ [pevný ve víře]	X [sA]A
3	3	TRÁPENÍ/SOUŽENÍ/UTRPENÍ (trápit někoho)	sA
4	4	ZÁKLAD	sA
5	1	NEROZHODNOST [pochybovat]	D
6	2	POHORŠIT	D
7	1	X [sA] POŠETILÝ [blázen]	D > γ
8	2	OBNAŽENÝ [nahý/nahota 1č]	γ
9	1	PŘIDAT NAVÍC [3č kacíf]	D > B [^]
10	1	RYBA [Jonáš]	B ^o
11	1	TRADICE (tradice, zvyk)	B ₁
12	1	PLNÝ [2č B plnost, 1č naplnit se]	P
13	1	MÝLIT SE	Y
		X LUKÁŠ	γ
		*UPOZORNIT [napomínat 1č, zvěst/zvěstovat/hlásat 1č var. F]	X [C] B

V *Křesťanském slovníku* se pasivní ruka ve tvaru sA objevila celkem ve 13 znacích. Za pozornost ale stojí znak UPOZORNIT (Obr. 12), jenž je autory *Křesťanského slovníku* klasifikován jako obouruční znak s oběma rukama aktivními, ale tvary rukou jsou rozdílné (sA a C). Již nyní lze předeslat, že se v korpusu vyskytl ještě jeden obdobný znak, a to znak BOHOSLUŽBA (s tvary

rukou A a C, Obr. 13). Zdá se, že tyto znaky patří do zvláštní skupiny znaků, v nichž jedna ruka „obepíná“ druhou, ruce jsou ve stálém kontaktu a pohyb je buď kruhový, nebo je realizován ve formě třesení.

Obr. 12 Znak UPOZORNIT

Obr. 13 Znak BOHOSLUŽBA

5.3

Pasivní ruka ve tvaru D

I/ Pasivní ruka ve tvaru D ve *Všeobecném slovníku*

1	1	BLÍZKO	D
2	2	BŘEZEN	D
3	3	*DŮVTIP 1č, OSTRÝ	D
4	4	HISTORICKÝ	D
5	5	HODINA (lekce), KURZ (učební, peněžní 1č)	D
6	6	CHVÍLE	D
7	7	CHYBA	D
8	8	LINKA (autobusová) 2č	D
9	9	MÁLO 2var, TROCHU	D
10	10	MRKEV, PETRŽEL	D
11	11	PLUS	D
12	12	POLOVIČNÍ	D
13	13	*PRAVIDELNÝ, PENICILIN 1č, ÚČET 2č, ÚČTOVAT 1č	D

14	14	PŘESNÝ	D
15	15	ÚSEK 1č	D
16	16	ŽÁROVKA	D
17	1	LEGRACE, ŽERTOVAT, LŽÍCE	D [̄]
		X EXISTOVAT 1č	D
		X POVĚSIT	V ^o > P [^]
		X PŘELETĚT	D
		X TAXI	D
		X TEST 2č	D

II/ Pasivní ruka ve tvaru D v *Křest'anském slovníku*

1	1	CHYBA/VINA/RÁNA [vina/provinít se, nevinnost/nevinný: spravedlivý 1č]	D
2	2	KURZ [besídka, biblická hodina]	D
3	3	PROTIVNÍK	D
		X NEKONEČNÝ [alfa, život věčný]	D
		X ŘECKO	D

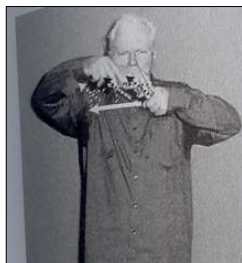
Pasivní ruka ve tvaru **D** se vyskytla ve *Všeobecném slovníku* v 17 znacích a v *Křest'anském slovníku* ve 3 znacích. Ve všech znacích s pasivní rukou ve tvaru **D** se vyskytuje aktivní ruka buď ve tvaru **D**, nebo v jeho variantě **D[̄]** (ve 2 znacích). Znaky s aktivní rukou ve tvaru **D[̄]** (LEGRACE/ŽERTOVAT a LŽÍCE) jsou artikulovány tak, že aktivní ruka ve tvaru **D[̄]** uchopuje pasivní ruku **D** (toto uspořádání nelze realizovat jiným tvarem ruky než právě **D[̄]**) a při pohybu vpravo se tvar aktivní ruky mění na tvar **D[^]**.

Znaky OSTRÝ a DŮVTIP se liší v nemanuálním komponentu znaku, ale protože rozhodující, manuální komponent je u obou znaků stejný, jsou tyto znaky považovány za jednu jednotku, jeden znak. U znaků PRAVIDELNÝ, PENICILIN 1č, ÚČET 2č, ÚČTOVAT 1č uvádí *Všeobecný slovník* několik rozdílů: U PENICILINU je pohyb neopakovaný a u znaku PRAVIDELNÝ je naznačen pohyb doleva. Vzhledem k vyjádření neslyšících konzultantů a

vzhledem k tomu, že ve třech případech se jedná o znaky složené, u nichž lze očekávat realizaci totožného znaku, byly nakonec i tyto znaky zařazeny pod znak jeden.

Znaky PŘELETĚT a POVĚSIT (Obr. 14) jsem z korpusu vyřadila, neboť představují klasifikátory. Druhý jmenovaný znak je platný pouze pro význam uvedený v modelové větě, tj. pověsit prádlo, a jeho zařazení pod heslo POVĚSIT lze považovat za nesystematické a neadekvátní. Nasvědčuje tomu i jeho celková komplikovanost: levá ruka ve tvaru **D** vykonává pohyb doleva a pravá ve výchozím tvaru **P** se pohybuje rovněž doleva, ale zároveň se opakovaně zavírá a otvírá. Vyškrtnutí znaku TEST souvisí s jeho odvozením z prstové abecedy a zákonitě se nabízí otázka, zda tento znak, skládající se z písmena **T** + **PSÁT**, opravdu patří do českého znakového jazyka. Ze stejného důvodu jsem vyřadila i znaky EXISTOVAT a TAXI. Nezapočítala jsem také znak NEKONEČNÝ, neboť jej neslyšící konzultanti označili za neznámý.

Při uplatnění sémantického hlediska vykrytalizuje v rámci znaků s tvarem pasivní ruky **D** poměrně početná skupina spojená tématem času (např. PŘESNÝ, PRAVIDELNÝ, HISTORICKÝ, CHVÍLE). Nabízí se interpretace založená na analogii mezi časovou osou a tvarem ruky **D**, který se této ose svou přímostí ze všech možných tvarů ruky přibližuje nejvíce. Na ruce ve tvaru **D** pak dochází k pomyslnému odměřování času korespondujícímu s tradičními intervaly na časové ose.

Obr. 14 Znak POVĚSIT

5.4

Pasivní ruka ve tvaru B

I/ Pasivní ruka ve tvaru B ve *Všeobecném slovníku*

1	1	KOBEREC 2č	B
2	2	LEVNÝ	B
3	3	MIMO, ZVLÁŠŤ	B
4	4	PO	B
5	5	ROVINA	B
6	6	SEVER	B
7	7	TRAŤ	B
8	1	NAVŠTÍVIT	B^o
9	2	PLOCHA 2č	B ^o
10	3	PŘÍMO	B ^o
11	4	SERIÁL	B ^o
12	5	SROVNAT	B ^o
13	1	POKROČILÝ	B^o
14	1	VÝCHOD [<i>slunce</i>]	B₁
15	2	ZA	B ₁
16	1	SANDÁLY 2č	D⁼
17	1	ŘADA	5
		*KOŇAK 1č [<i>Olomouc</i>]	V ^o
		X [B ^o] DOMŮ 2var	B ^o
		# X [5, B ^o] KARTÁČEK	4
		X [B ₁] PARKOVAT	B ₁
		X [B ^o] POCIT, POCIŤOVAT	5
		X [B ₁] PONOŽKA	B ^o

	X [B ^o] POZDĚ	B ^o
	X [B ₁] TOPENÍ	A [^]
	X [B ^o] TŘEBA	X [B ^o]B ^o
	X [B ^o] VPŘEDU	X [B ^o] B ^o
	X JET (na koni)	V ^o
	X PLÁTĚNKY 3č	B
	X SANDÁLY 1č	A [^]
	X ŠPERKY	D ⁼
	X VYJÍT	P

II/ Pasivní ruka ve tvaru **B** v *Křesťanském slovníku*

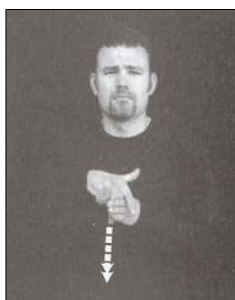
0	X STÁT/NAHOŘE [kazatelna]	V
----------	---------------------------	---

Pasivní ruku ve tvaru **B** jsem zaznamenala celkem u 17 znaků. Nejčastější kombinaci představuje pasivní ruka **B** a aktivní ruka v některé z **B** variant. Za typické představitele znaků s pasivní rukou ve tvaru **B** by nejspíše mohly být považovány ty znaky, v nichž dochází k pohybu přes pasivní ruku (dlaň pasivní ruky směřuje k zemi, dlaň ruky aktivní je orientována doleva a ruce jsou v neustálém kontaktu). Jiný tvar pasivní ruky než **B** by tento pohyb neumožňoval. Další skupinu znaků s pasivní rukou **B** tvoří znaky, v nichž se pasivní ruka nachází blíže u těla s dlaní orientovanou k tělu, a tvar **B** by mohl být podmíněn „přirozenou“ polohou palce, tj. jeho volným poklesnutím. Otázkou zůstává, zda i v dalších znacích, které nepatří do jedné z výše naznačených skupin, je skutečně realizován tvar pasivní ruky **B** (např. PLOCHA, pokud je aktivní ruka ve tvaru **B^o?**). U znaku TŘEBA jsem analogií ke znaku POTŘEBA pasivní ruku korigovala na tvar **B^o** a aktivní z **B^{o|||}**³⁴ na **B^{o||}**. U znaku ZA mám určité pochyby, jestli se nejedná o znak ze znakované češtiny, ale nakonec jsem tento znak v korpusu ponechala, neboť stejná

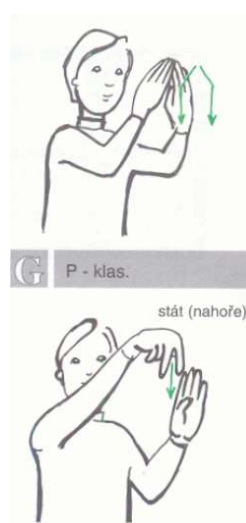
³⁴ Tvar **B^{o|||}** není v úvodním přehledu symbolů pro tvary ruky, který je sám o sobě velice nečitelný, vůbec uveden.

kombinace tvarů ruky se vyskytuje i u znaku ZÁPAD. Heslo ZÁPAD ovšem ve *Všeobecném slovníku* vůbec nenalezneme. Zdá se mi to přinejmenším podivné, protože znak SEVER do slovníku zařazen je.

Znak JET NA KONI (Obr. 15), v němž se pohybují obě ruce v rozdílných tvarech, jsem z korpusu vyřadila, neboť se s největší pravděpodobností jedná o klasifikátor. Ze stejného důvodu jsem nezapočítala i třetí část složeného znaku KAZATELNA, tj. STÁT (nahore) (Obr. 16). V tomto případě o jeho klasifikátorové povaze není pochyb, neboť pasivní ruka je tvořena částí předešlého znaku. Znak VYJÍT (Obr. 17) byl neslyšícími konzultanty označen v mnoha ohledech za problematický (jako reprezentativní znak nejčastěji uváděli znak artikulovaný jednou rukou), a proto jsem jej rovněž vyškrtla. Do korpusu jsem také nezapočítala část složeného znaku PLÁTĚNKY (Obr. 18), neboť se pravděpodobně jedná o specifikátor a v tom případě by se znak skládal z těchto částí: BOTY + LÁTKA + SPECIFIKÁTOR. Vyřadila jsem také znak POHOVKA, neboť neslyšící konzultanti jej označili za nesmyslný. A jako poslední jsem z korpusu vyřadila hyperonymum ŠPERKY. Tento znak se skládá ze znaků KORÁLE a PRSTEN a pro složené znaky obecně je charakteristická (vedle dalších rysů) i asimilace tvarů ruky, což by vysvětlovalo proč znak PRSTEN je artikulován odlišnými tvary ruky (pasivní rukou ve tvaru 5 a aktivní ve tvaru τ O). Započítání tohoto znaku by tedy bylo nesystémové.

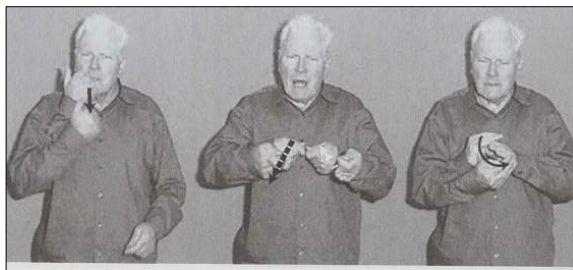
Obr. 15 Znak JET (na koni)

Obr. 16 Znak STÁT (nahore)

Obr. 17 Znak VYJÍT

Obr. 18 Znak PLÁTĚNKY

5.5

Pasivní ruka ve tvaru B^{oll}

I/ Pasivní ruka ve tvaru B^{oll} ve *Všeobecném slovníku*

1	1	DALŠÍ	B ^{oll}
2	2	KROMĚ	B ^{oll}
3	3	NÁČELNÍK 1č, NAD	B ^{oll}
4	4	NAPŘED, PŘED, PŘEDKRM 1č, PŘEDMĚSTÍ 1č, PŘEDSÍŇ 1č	B ^{oll}
5	5	NEBEZPEČÍ 2var	B ^{oll}
6	6	(sA) POZDĚ, ZPOZDIT	B ^{oll}
7	7	U	B ^{oll}
8	8	UKRÝT SE	B ^{oll}
9	9	VPŘEDU	B ^{oll}
10	1	KANÁL 1č, 2č	D
11	2	VÝCHOD [<i>Olomouc, Praha</i>]	D
12	1	VEDLE	B ^o
13	1	SCHRÁNKA 2č	B ₁ ^{ll}
		X [B ^o] JIŽ	B ^o

II/ Pasivní ruka ve tvaru B^{oll} v *Křesťanském slovníku*

Tvar B^{oll} slovník nerozeznává

Tvar pasivní ruky B^{oll} jsem zaznamenala u 13 znaků a v 9 z nich je ruka aktivní v tomtéž tvaru (B^{oll}).

5.6

Pasivní ruka ve tvaru B_1

I/ Pasivní ruka ve tvaru B_1 ve *Všeobecném slovníku*

1	1	POVRCH	B_1
2	2	KAPACITA 2č	B_1
3	3	*PARKOVAT	B_1
4	1	PONOŽKA	B°
5	2	PROMIŇTE	B°
6	1	POD	B
7	2	VCHOD	B
8	1	PRŮVODČÍ 2č	A
9	1	POVINNOST	D
10	1	TEST 2č	D^-
11	1	VYSTOUPIT	P^{III}
12	1	(sA) BROSKEV [Plzeň, Praha]	$5 > B^\wedge$
		X [B°] PODLAHA	B°
		X [B°] RYBA	B°
		X [B^{oll}] U	X [B^{oll}] B°
		X PĚŠKY	P^{II}

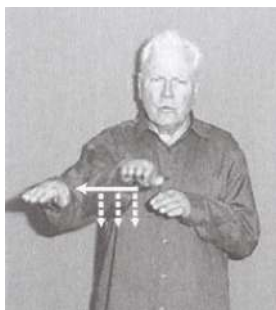
	X PRÁDLO 2č	B ^{oII}
	X PŮDA 2č	B

II/ Pasivní ruka ve tvaru B₁ v *Křesťanském slovníku*

Tvar B₁ slovník nerozeznává

Pasivní ruku ve tvaru B₁ jsem zjistila u 12 znaků, ale u některých z nich (např. PROMIŇTE) není zcela zřejmé, zda se spíše nejedná o tvar B₁^{III}. Aktivní ruka se u 7 znaků nachází v jedné z variant tvaru B.

Z korpusu jsem zcela vyškrtla tři znaky: U znaku PĚŠKY se neslyšící konzultanti shodli na jednoruční artikulaci, znak PRÁDLO nikdo z neslyšících neznal a znak PŮDA patří mezi ten typ složeného znaku, v němž tvar pasivní ruky pochází z první části znaku. U znaku PARKOVAT (Obr. 19) se nabízí k úvaze, zda není tvořen dvěma klasifikátory.

Obr. 19 Znak PARKOVAT

5.7

Pasivní ruka ve tvaru P**I/ Pasivní ruka ve tvaru P ve Všeobecném slovníku**

1	1	DOKONALÝ 1č, SPECIÁLNÍ 2č, ORIGINÁL 2č	P
2	2	HORŠÍ, NEJHORŠÍ	P
3	3	NEMOC, NEMOCNICE, NEMOCNÝ, ONEMOCNĚT, CUKROVKA 3č	P
4	4	IZOLOVAT	P
5	5	KONČIT, KONEČNÝ, SKONČIT	P
6	6	*LÉČIT, AUTOSERVIS 2č, SERVIS, OPRAVNA, OPRAVIT, SPRAVIT, ÚPRAVA, PACIENT 2č	P
7	7	NAKONEC, POSLEDNÍ	P
8	8	PILNÍK	P
9	9	POTOM	P
10	10	*TUČNÝ	P
11	11	UKRÁST	P
12	1	(B) REZERVOVAT 1č	V
		X X [V] PÁREK	X [V] V°

II/ Pasivní ruka ve tvaru P v Křesťanském slovníku

1	1	KONEC [omega 2č]	P
2	2	LÉČIT, SPRAVIT [uzdravení/uzdravit 1č] OPRAVIT [učednictví 2č] OPRAVOVAT [očišťování 2č, kázeň 2č]	P
3	3	NEMOC [malomocenství 1č, pomazání nemocných 1č]	P
4	4	POSLEDNÍ	P

5	5	SPRÁVNÝ, PERFEKTNÍ [čisté 2č, dokonalý 1č]	P
6	6	SVÍČKA [advent 1č]	P
		X PAPEŽ	P
		X SMÍŘIT SE	P
		X ŘÍM	P

Pasivní ruka ve tvaru **P** se ve *Všeobecném slovníku* objevila ve 12 znacích a v *Křesťanském slovníku* v 6 znacích. Na první pohled zaujme fakt, že kromě znaku REZERVOVAT je ve všech znacích, v nichž se vyskytl tvar pasivní ruky **P**, aktivní ruka rovněž ve tvaru **P**.

Mnohé ze znaků se od sebe odlišují pouze minimálně: např. u třech (složených) znaků DOKONALÝ, SPECIÁLNÍ a ORIGINÁL se v notačním zápisu ve slovníku objevuje symbol pro prudký pohyb pouze u znaku SPECIÁLNÍ (srov. další znaky, které v tabulce řadím do jedné buňky). Bylo tedy třeba rozhodnout, zda se opravdu jedná o různé znaky, nebo o znak jeden, který slovník nezáměrně zachycuje s různými odchylkami. V tomto případě jsem opět využila poradního hlasu neslyšících konzultantů a také jsem přihlédla k významové příbuznosti znaků. K jednomu znaku jsem nakonec přiřadila všechny následující znaky: LÉČIT, AUTOSERVIS 2č, SERVIS, OPRAVNA, OPRAVIT, SPRAVIT, ÚPRAVA, PACIENT 2č.

Z korpusu *Všeobecného slovníku* jsem vyřadila znaky PAPEŽ a SMÍŘIT SE, neboť neslyšící konzultanti je označili za neznámé.

Za pozornost stojí i sémantika všech znaků. Výrazně se profilují dvě skupiny reprezentující polární vlastnosti DOBRÝ – ŠPATNÝ. Mezi znaky s negativní konotací lze počítat znak NEMOCNÝ, KONEC apod., naopak znak LÉČIT, OPRAVOVAT se úzce váže ke znaku SPRÁVNÝ.

5.8

Pasivní ruka ve tvaru B^{o||}

I/ Pasivní ruka ve tvaru B^{o||} ve *Všeobecném slovníku*

1	1	[hřbet ruky] (sA) DOTYK, DOTKNOUT	γ
2	2	[hřbet ruky] (sA) PERLA 1č	γ
3	3	[hřbet ruky] PRÁZDNÝ	γ
4	1	[hřbet ruky] DOMŮ 2var	B ^o
5	2	PROČ	B ^o >B ^o
6	1	[hřbet ruky] LÉKAŘ, LÉKAŘSTVÍ 1č, MEDICÍNA, ORDINACE 1č	τO
7	2	[hřbet ruky] (sA) VEDENÍ	τO
8	1	[hřbet ruky] OŠETŘIT, OŠETŘOVATEL	B [^]
9	1	[hřbet ruky] (sA) CÍTIT, DOJEM, POCIT, POCIŤOVAT 2č	5
10	1	[hřbet ruky] KORUNA	5
		X [5] PARCELA 1č	X [5] B ^o
		X [B ^o] PEČENÝ, PEČENĚ	X [B ^o] B ^o
		X [B ^o] POTVRDIT	sA
		X [B ₁] POVINNOST	D

II/ Pasivní ruka ve tvaru B^{o||} v *Křesťanském slovníku*

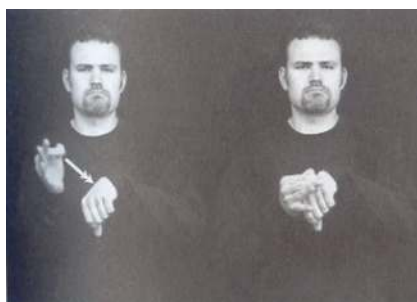
Tvar B^{o||} slovník nerozeznává

Pasivní ruka ve tvaru B^{o||} se vyskytla v 10 znacích. U 9 z nich dochází ke kontaktu obou rukou pouze na malé ploše hřbetu pasivní ruky (Obr. 20 a 21) a podle vyjádření neslyšících konzultantů je u většiny znaků přípustná také artikulace s pasivní rukou ve tvaru sA. Proto lze vyjádřit domněnku, že vlastní

tvár pasivní ruky není v případě těchto znaků až tak důležitý, a za místo artikulace by mohl být pokládán obecně hřbet ruky. Pro úplnost bych ale měla uvést, že většinu znaků uváděl slovník s pasivní rukou v jiném tvaru (v některé z **B** variant), který jsem korigovala na tvar **B^{oll}**. Nelze tedy vyloučit, že se jedná o můj chybný konstrukt.

Obr. 20 Znak VEDENÍ

Obr. 21 Znak LÉKAŘ

5.9

Pasivní ruka ve tvaru A

I/ Pasivní ruka ve tvaru A ve *Všeobecném slovníku*

1	1	KOLONIE 1č, PEVNINA	A
2	2	PRÁT, ČISTÍRNA 1č, PRÁDLO 3č	A
3	3	DEFINITIVNÍ	A
4	4	NÁDOBÍ	A
5	5	OPAKOVAT	A
6	6	PAPÍR	A
7	1	ROK	A°
8	1	HLÍDAT	V
		X [sA] NÁHODOU	D
		X [sA] ÚPLNÝ	V

	X [sA] VÝSLEDEK	D
	X [A^] GOLF	A^

Pasivní ruku ve tvaru **A** jsem zaznamenala celkem u 6 znaků, u 5 z nich je aktivní ruka ve tvaru **A**, tedy tvaru shodném s tvarem ruky pasivní. Znak GOLF byl z korpusu vyškrtnut, neboť se při standardní artikulaci pohybují obě ruce.

II/ Pasivní ruka ve tvaru **A** v *Křesťanském slovníku*

1	1	ROK [1č léto milostivé]	A°
		X [sA] PEVNÝ [pevný ve víře]	A
		X [sA] TRADICE (tradice, zvyk)	B ₁ ^{III}
		X [sA] RYBA [Jonáš]	B°
		X [sA] NEROZHODNOST [pochybovat]	D
		X [sA] POŠETILÝ [blázen]	D > γ
		X [sA] MÝLIT SE	Y
		X *BOHOSLUŽBA/MODLIT SE/UCTÍVAT [bohoslužba, modlitebna, uctívat]	C
		X CÍRKEV [Brno]	C

V *Křesťanském slovníku* je pasivní ruka ve tvaru **A** zastoupena jediným znakem ROK, v němž je aktivní ruka ve tvaru A°.

5.10

Pasivní ruka ve tvaru C

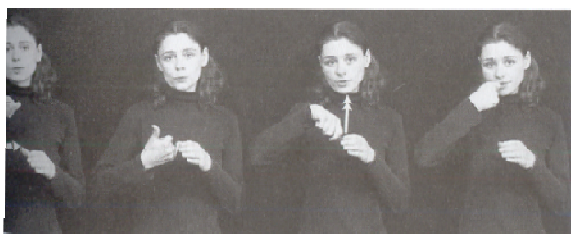
I/ Pasivní ruka ve tvaru C ve Všeobecném slovníku

1		KVĚST ČERSTVÝ PŘÍRODA, ROSTLINA 1č, PĚSTOVAT 2č SÓJA 1č [Olomouc]	$B^{>5}$ $sA^{>5}$ $O^{>5}$
2		MINERÁLKA, PRAMEN	sA, O
3		BYDLET, POBYT, PRONAJMOUT (SI) 2č, UBYTOVNA 2č	$5 > B^{>}$
4	1	AUTOBUS 2č, VAGÓN	$X [C] D^{o }$
5	2	KARTOTÉKA X [KARTY]	C
6	1	*ORCHESTR	tO
		X [B^{-}] CELNICE 2č, CLO 2č	B°
		X [$B^{o }$] SCHRÁNKA 2č	$B_1^{ }$
		X JOGURT 1č, 2č	$Y, A^{>}$
		X KONZERVA 2var	$\# [A^{>}] A$
		X KRÁJET	B°
		X VĚŽ 2č	P
		X VYCHÁZET	D

Pasivní ruka ve tvaru C se celkem vyskytla v 6 znacích a v 5 z nich se ruka aktivní objevuje ve tvarech „zavřených“, tj. $B^{>}$, sA , O a C . Znaky KVĚST, ČERSTVÝ, PŘÍRODA zaznamenává slovník s různými tvary aktivní ruky. I kvůli tematické blízkosti všech uvedených znaků se lze snad oprávněně domnívat, že se spíše jedná o varianty jednotlivých mluvčích než o tvary rukou nesoucí s sebou významovou diferenciaci; s určitostí to ale samozřejmě tvrdit nemůžeme. U těchto znaků tedy uvádím všechny varianty tvarů aktivní ruky a

kvantitativní vyjádření je ponecháno stranou. U znaku ORCHESTR, jemuž by snad spíše odpovídal význam HRÁT či HUDEBNÍ NÁSTROJE, mám jisté pochyby o kombinaci tvarů pasivní a aktivní ruky C a τO . Zcela evidentně se totiž jedná o znak motivovaný skutečností, která se ovšem v těchto tvarech příliš neodráží³⁵.

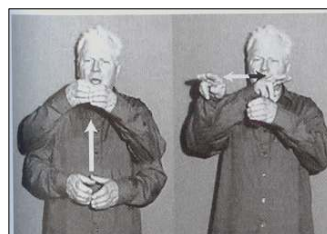
Z korpusu byly vyškrtuty znaky JOGURT (Obr. 22), KONZERVA (Obr. 23), KRÁJET, u nichž lze předpokládat existenci klasifikátoru držení, a znak VĚŽ (Obr. 24), neboť druhá část znaku, v které se objevuje tvar pasivní ruky C, je „pozůstatkem“ první části znaku a také ji lze nahlížet spíše jako doplňující informaci (ve smyslu vyhlídková věž/rozhlížet se z věže), jež ale není povinnou součástí znaku VĚŽ.

Obr. 22 Znak JOGURT

Obr. 23 Znak KONZERVA

Obr. 24 Znak VĚŽ

II/ Pasivní ruka ve tvaru C v *Křesťanském slovníku*

1	1	RŮST [růst, hojnost, přirozenost, vzdělání]	$B^{\wedge} > 5$
2	2	ZMOCNIT SE, OVLÁDNOUT/OBCOVAT [obcovat, posedlý/posedlost 2č]	$5 > B^{\wedge}$
3	1	VĚŽ [babylonská věž]	C
		X ABRAHAM	sA
		X VINOUT SE SPIRÁLOVITĚ [babylonská věž]	D

V *Křesťanském slovníku* jsem zaznamenala 3 znaky s tvarem pasivní ruky C.

³⁵ Někteří neslyšící respondenti uváděli např. v postavení pasivní ruky tvar τO .

5.11

Pasivní ruka ve tvaru 5

I/ Pasivní ruka ve tvaru 5 ve *Všeobecném slovníku*

1	1	(B°) MAPA 2var	5
2	2	(sA) PODZEMÍ, ZEMĚ, PARCELA 2č	5 (sA)
3	3	ŠPINAVÝ	5
4	1	PRSTEN	τO
5	1	(B°) KOLONIE 2č 2var	5 ^{III}
6	1	(B°) KARTÁČEK	4
		X [4] KONTROLOVAT	X [4] 5
		X MOUČNÍK 2č	D ^{oIII}

Tvar pasivní ruky **5** jsem zjistila u 6 znaků, u 3 z nich je ale možná i artikulace s pasivní rukou ve tvaru **B°**. Znak KONTROLOVAT se podle fotografie artikuluje s pasivní a aktivní rukou ve tvaru **5** a znak KONTROLA s tvarem **4**. Mnohem spíše se ale jedná (a potvrdili to i neslyšící konzultanti) o dvě varianty artikulace jednoho znaku KONTROLA/KONTROLOVAT než o rozdíl spojený s distribucí slovních druhů, která je v případě ZJ přinejmenším problematická. Na základě vyjádření neslyšících konzultantů jsem nakonec za reprezentativní tvar tohoto znaku zvolila tvar **4**. Znak MOUČNÍK byl z korpusu zcela vyškrtnut, neboť byl konzultanty označen jako neznámý (navíc pasivní ruka by nejspíše odpovídala klasifikátoru).

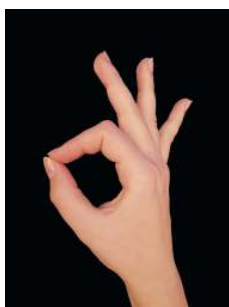
II/ Pasivní ruka ve tvaru 5 v *Křesťanském slovníku*

1	1	LOS/LOSOVÁNÍ [los (losování) 1č]	τO
2	2	*LOUPE SE KŮŽE [malomocenství]	τO
3	1	VYBRAT [ordinace, povolání, vyvolit/vyvolený]	5>τO
4	2	POMAZAT OLEJEM [pomazání, pomazání nemocných]	5
5	1	OSLAVOVAT: velebit	D>5

Pasivní ruka ve tvaru 5 se v *Křesťanském slovníku* vyskytla celkem u 5 znaků.

5.12

Pasivní ruka ve tvaru τO

I/ Pasivní ruka ve tvaru τO ve *Všeobecném slovníku*

1	1	(sA) NAŠTĚSTÍ, ŠTĚSTÍ	τO
2	2	ŘÍJEN	τO
3	3	ŠETŘIT	τO
4	4	ŠÍT	τO
5	5	(5-B°) DÁREK, DAR, DAROVAT 2č	τO
		*BADMINTON 1č [Plzeň]	τO

II/ Pasivní ruka ve tvaru τO v *Křesťanském slovníku*

1	1	MUČEDNÍK	τO
2	2	VŠECHNO 100%	τO

Tvar aktivní ruky τO se v obou slovnících dohromady vyskytl v 7 znacích a ve všech byl tvar ruky aktivní také τO.

5.13

Pasivní ruka ve tvaru B_1^{III} I/ Pasivní ruka ve tvaru B_1^{III} ve *Všeobecném slovníku*

1	1	TOPENÍ	A^\wedge
2	1	POUZDRO 2č	B_1^{II}
3	1	PŘES	B_1^{III}
4	1	ZVYK	C°
5	1	ŽÁDAT [<i>Olomouc, Praha</i>]	D
		X [B^{III}] CÍTIT	5
		X [B^{III}] ORDINACE 1č	O_T
		X [B^{III}] OŠETŘIT, OŠETŘOVATEL	B^\wedge
		X [sA] PLNÝ	B°
		X [B°] SMLOUVA	X [B^\wedge] B_1^{III}
		X [B^{III}] ZPOZDIT	X [B^{III}] B°
		X PÁNEV	D, A^\wedge
		X TACHOMETR	D

II/ Pasivní ruka ve tvaru B_1^{III} v *Křesťanském slovníku*

1	1	PŘÍSPĚVEK [<i>almužna 2č, sbírka 2č</i>]	B^\wedge
2	2	ROZSÉVAT 2č	$B^\wedge > 5$
3	3	UVNITŘ [<i>dary ducha svatého, ovoce ducha svatého</i>]	$5 > B^\wedge$
4	1	TAJEMSTVÍ	B_1^{III}
5	2	ŽEBRAT [<i>almužna</i>]	B_1^{III}
6	1	CIZOLOŽIT	D

7	1	KLANĚT SE	D
	1	X TROJEDINOST	V [°] >D

Tvar pasivní ruky B₁^{|||} byl ve *Všeobecném slovníku* realizován v 5 znacích a v *Křesťanském slovníku* znacích 7. Mezi několika rozdílnými tvary aktivní ruky se spíše výjimečně objevuje tvar ruky A (či jeho varianty), a potvrzuje se, že kombinace tvarů ruky B a A není příliš typická. Znaky PÁNEV a TACHOMETR jsem z korpusu *Všeobecného slovníku* zcela vyškrtla, neboť neslyšící konzultanti označili za standardní podobu tohoto znaku znak jednoruční.

5.14

Pasivní ruka ve tvaru B₁^{||}

I/ Pasivní ruka ve tvaru B₁^{||} ve *Všeobecném slovníku*

1	1	KARBANÁTEK 2č	B ₁
2	2	KUŘE 2č	B ₁
3	3	OTVÍRÁ	B ₁
4	1	HOUBA	A [°]
		*CHLÉB [Olomouc]	B [°]
		X [B [°]] PRÁZDNÝ	γ
		X [B [°]] ROVINA	X [B [°]] B ₁
		X [B [°]] VEDLE	B [°]

II/ Pasivní ruka ve tvaru B₁^{||} v *Křesťanském slovníku*

Tvar B₁^{||} slovník nerozeznává

Pasivní ruku ve tvaru **B₁^{||}** (*Všeobecným slovníkem* značeném ne příliš šťastně jako **B^{||}**) jsem zaznamenala ve 4 znacích, z nichž ve 3 je v tomtéž tvaru i ruka aktivní.

5.15

Pasivní ruka ve tvaru **O**

I/ Pasivní ruka ve tvaru **O** ve *Všeobecném slovníku*

1	1	(5) BENZIN	(5) A°
2	2	# [A°] (<i>sA</i>) STOLICE	A°
3	3	TABÁK	A°
4	1	SALÁM	B°
		X [T _O] ŠETŘIT	T _O
		X [T _O] ŠÍT	T _O
		X KOUŘIT (komín)	5

II/ Pasivní ruka ve tvaru **O** v *Křesťanském slovníku*

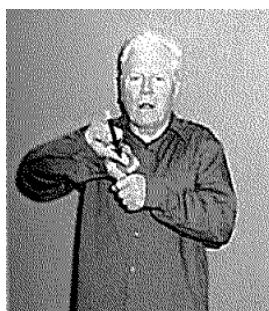
0	X ČTYŘI SVÍČKY [advent]	O
----------	--------------------------------	----------

Tvar **O** v pozici pasivní ruky se v obou slovnících dohromady objevil u 4 relevantních znaků. K vyřazení znaku „KOUŘIT (komín)“ (Obr. 25) jsem přikročila proto, že představuje klasifikátor (tvar pasivní ruky je přímo motivován znakem KOMÍN; srov. znak KAZATELNA na s. 42). Klasifikátor představuje i druhá část složeného znaku ADVENT, kterou autoři pojmenovávají jako ČTYŘI SVÍČKY. Znak zaznamenaný ve slovníku pod heslem TABÁK (Obr. 26) znamená podle vyjádření konzultantů spíše

„pěchovat si fajfku“ (klasifikátor ?) a jeden konzultant upozornil na možnost artikulace s pasivní rukou ve tvaru **sA**. Ani další dva vyexcerpované znaky nelze považovat za zcela jednoznačné; znak BENZIN (Obr. 27) je možné artikulovat i pasivní rukou ve tvaru **B°** (příp. i **5**) a aktivní ve tvaru **5** (srov. plzeňskou variantu, v níž je pasivní ruka ve tvaru **B°** a aktivní ve tvaru **A°**), a u znaku STOLICE pasivní ruka tiskne palec ruky aktivní, a tudíž tvar pasivní ruky lze jen stěží hodnotit jako čistý tvar **O**.

Obr. 25 Znak KOUŘIT (komín)

Obr. 26 Znak TABÁK

Obr. 27 Znak BENZIN

5.16

Pasivní ruka ve tvaru **D^{III}**

I/ Pasivní ruka ve tvaru **D^{III}** ve *Všeobecném slovníku*

1	1	BRAMBOR	D^{III}
2	2	DRUH (přítel)	D^{III}
3	3	ČERVEN 2č	D^{III}

II/ Pasivní ruka ve tvaru **D^{III}** v *Křesťanském slovníku*

0	žádný znak
----------	------------

Tvar pasivní ruky **D^{III}** se vyskytl pouze ve 3 znacích *Všeobecného slovníku* a obdobně jako v případě tvaru ruky **D** se projevuje tendence, aby ruka aktivní byla ve stejném tvaru s rukou pasivní (**D^{III}**).

5.17

Pasivní ruka ve tvaru **P^{II}**

I/ Pasivní ruka ve tvaru **P^{II}** ve *Všeobecném slovníku*

1	1	PERO	P
2	2	*POSTUP	P
		X [P] PILNÍK	P
		X [P] POTOM	P

II/ Pasivní ruka ve tvaru **P^{II}** v *Křesťanském slovníku*

Tvar **P^{II}** slovník nerozeznává

Pasivní ruku ve tvaru **P^{II}** jsem zaznamenala u 2 znaků, v nichž ruka aktivní je ve tvaru **P**. Při artikulaci znaku POSTUP se pohybují obě ruce, a myslím si, že by proto tento znak mohl být nahlížen i jako znak se dvěma aktivními rukama, ačkoliv jejich tvar není zcela identický.

5.18

Pasivní ruka ve tvaru V^{III}

I/ Pasivní ruka ve tvaru V^{III} ve *Všeobecném slovníku*

1	1	DALEKÝ	V ^{III}
2	2	DÁLKOVÝ	V ^{III}
3	3	KOST	V ^{III}

II/ Pasivní ruka ve tvaru V^{III} v *Křesťanském slovníku*

0	žádný znak
---	------------

Mezi tvary pasivní ruky, s nimiž se v jednotlivých znacích vždy shoduje tvar ruky aktivní, patří i tvar V^{III}; vyskytl se u 3 znaků.

5.19

Pasivní ruka ve tvaru A[^]

I/ Pasivní ruka ve tvaru A[^] ve *Všeobecném slovníku*

1	1	BANÁN	A [^]
2	2	VYPUSTIT (umývadlo)	A [^]
		# [sA] ABSOLVOVAT	B [°]
		X [sA] POKLADNA	V

		X [sA] SLEDOVAT	V
		X POLÉVAT	A [^]
		X OTVÍRÁČ 1č 2č	A [^] , B ^o

Pozn.: U znaku VYPUSTIT doplnila zpřesňující význam autorka této práce. „OTVÍRÁČEM“ (sic!) označují autoři slovníku otvírák.

II/ Pasivní ruka ve tvaru A[^] v *Křesťanském slovníku*

1	1	ZABÍT [soudit/soud 2č]	A [^]
		*TAJEMSTVÍ 1č [Brno]	# V [A [^]]

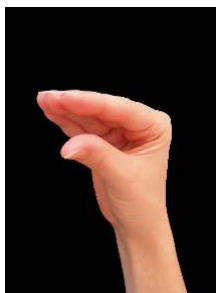
Pasivní ruka ve tvaru A[^] se celkem vyskytla ve 3 znacích; ve tvaru A[^] se ve všech případech nacházela i ruka aktivní. Prostřednictvím stejné kombinace se artikuluje např. i slovníky neuváděný znak ZAPÁLIT/ŠKRTNOUT. U znaků SLEDOVAT a POKLADNA jsem na základě vyjádření neslyšících konzultantů tvar pasivní ruky korigovala na tvar sA. V případě znaku POKLADNA svědčí spíše o nahodilé volbě pasivní ruky ve tvaru A[^] i to, že ostatní regionální varianty téhož znaku zaznamenává slovník hned s několika různými tvary pasivní ruky (A, sA či B^{||}). Z korpusu jsem vyřadila znaky POLÉVAT (Obr. 28) a OTVÍRÁK. Neslyšící konzultanti mě upozornili, že tyto znaky se artikulují pokaždé jinak, a to v závislosti na kontextu, v jakém se se jich užije (odlišně se bude artikulovat *polévat kuře /v pekáči, na pánvi/ koláč* apod.; u znaku OTVÍRÁK hraje rozhodující roli tvar konkrétní konzervy). Podle mého názoru se proto s velkou pravděpodobností jedná o klasifikátory. Za zmínku stojí, že v případě znaku POLÉVAT označili neslyšící konzultanti za neutrální artikulaci jednou rukou.

Obr. 28 Znak POLÉVAT

5.20

Pasivní ruka ve tvaru $B^{\bar{}}$

I/ Pasivní ruka ve tvaru $B^{\bar{}}$ ve *Všeobecném slovníku*

1	1	CELNICE 2č, CLO 2č	B°
2	1	UKRÝT SE, *V	$B^{\circ }$
		X [C] PRONAJMOUT	$5 > B^{\wedge}$

II/ Pasivní ruka ve tvaru $B^{\bar{}}$ v *Křesťanském slovníku*

1	1	ODDÍL V KNIZE [např. evangelium, Exodus, Matouš, žalmy]	B°
		X [C] ZMOCNIT SE, OVLÁDNOUT/OBCOVAT [obcovat, posedlý/posedlost 2č]	$5 > B^{\wedge}$
		X [C] RŮST	$B^{\wedge} > 5$
		X ABRAHAM	sA

Tvar pasivní ruky $B^{\bar{}}$ je v obou slovnících dohromady realizován ve 3 znacích, aktivní ruka se nachází v jedné z variant tvaru **B** (B° , $B^{\circ||}$).

5.21

Pasivní ruka ve tvaru C°

I/ Pasivní ruka ve tvaru C° ve *Všeobecném slovníku*

1	1	KLUB	C°
2	1	(γ) POMERANČ 2č	γ
		X [C] KARTOTÉKA [KARTY]	X [C] C°
		X [B ₁] POUZDRO 2č	X [B ₁] B

II/ Pasivní ruka ve tvaru C° v *Křesťanském slovníku*

Tvar C° slovník nerozeznává

Pasivní ruku ve tvaru C° jsem zaznamenala u 2 znaků, ovšem v případě znaku KLUB nelze vyloučit, že se pohybují obě ruce.

5.22

Pasivní ruka ve tvaru _TB

I/ Pasivní ruka ve tvaru _TB ve *Všeobecném slovníku*

1	1	(_T O) HROZEN 1č	_T B (_T O)
		X HROZEN 2č	5

II/ Pasivní ruka ve tvaru $\tau\mathbf{B}$ v *Křesťanském slovníku*

0	žádný znak
---	------------

Jediný případ výskytu tvaru $\tau\mathbf{B}$, a to jak u ruky pasivní, tak i u aktivní, byl zaznamenán ve znaku HROZEN. Měla bych ale poznamenat, že někteří neslyšící konzultanti při jeho artikulaci užívali tvar $\tau\mathbf{O}$.

5.23

Pasivní ruka ve tvaru \mathbf{I}

I/ Pasivní ruka ve tvaru \mathbf{I} ve *Všeobecném slovníku*

	OVES [<i>Brno</i>]	\mathbf{I}
	PŠENICE 2č	
$\mathbf{1}$		\mathbf{I}

II/ Pasivní ruka ve tvaru \mathbf{I} v *Křesťanském slovníku*

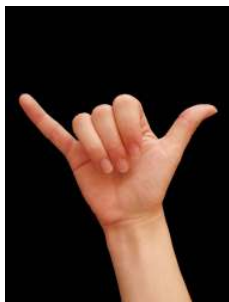
0	žádný znak
---	------------

V druhé části složeného znaku PŠENICE (Obr. 30) se pravděpodobně jedná o tvarový klasifikátor (nasvědčuje tomu i první část znaku, v níž se artikuluje znak OBILÍ), a proto byl z korpusu vyřazen. Znak OVES je *Všeobecným slovníkem* zaznamenán jako brněnská varianta, a jako takový by měl být ponechán stranou, ale vzhledem k tomu, že pasivní ruka ve tvaru \mathbf{I} se v ČZJ bezpochyby objevuje ve znaku ČOČKA (ruka aktivní je rovněž ve tvaru

I), který slovník neuvádí, se znakem OVES v konečných výsledcích počítám. Pasivní ruka ve tvaru I je tedy doložena jedním znakem.

5.24

Pasivní ruka ve tvaru Y

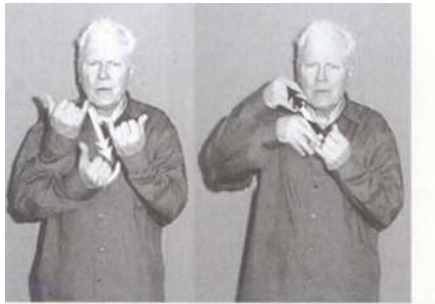
I/ Pasivní ruka ve tvaru Y ve *Všeobecném slovníku*

1	1	PŠENICE 1č, # [I] ŽITO	Y
---	---	------------------------	---

II/ Pasivní ruka ve tvaru Y v *Křesťanském slovníku*

1	1	SEMENO [rozsévat 1č]	Y
---	---	----------------------	---

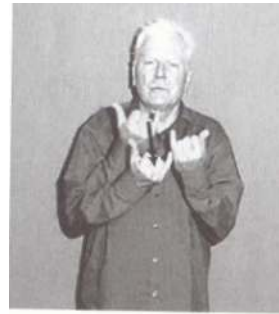
Pasivní ruka ve tvaru Y se v obou slovnících celkem vyskytla ve 2 znacích a vždy ve spojení s aktivní rukou v tomtéž tvaru. Znak ŽITO (Obr. 30) přiřazuji ke znaku PŠENICE (Obr. 29), protože se očividně jedná o chybu v notaci, jež neodpovídá fotografii, a podle vyjádření neslyšících konzultantů se diskutovaný znak pojí spíše s obecnějším významem OBILÍ (hyperonymum OBILÍ ve *Všeobecném slovníku* chybí). Obdobnou konfiguraci rukou, tedy pasivní i aktivní ruku ve tvaru Y, vykazuje i znak TRÁVA, který *Všeobecný slovník* rovněž neuvádí. Zcela jistě lze ale konstatovat, že pasivní ruka ve tvaru Y v ČZJ existuje.

PŠENICE /A
Ta pšenice je na prodej.

Praha
 $\bar{Y}_{\downarrow\wedge} Y_{\downarrow\wedge} (v \times [\omega] v) - \bar{I}_{\downarrow\wedge} 4_{v <}$

Obr. 29 Znak PŠENICE

ŽITO /A
Na poli roste žito.

Praha
 $(v \times v) \cdot$
 $\downarrow\wedge | \downarrow\wedge$

Obr. 30 Znak ŽITO

5.25

Pasivní ruka ve tvaru 4

I/ Pasivní ruka ve tvaru 4 ve *Všeobecném slovníku*

1	1	(5) KONTROLA, KONTROLOVAT	4
---	---	---------------------------	---

II/ Pasivní ruka ve tvaru 4 v *Křesťanském slovníku*

1	1	PRŮHLEDNÝ, PROHLÉDNOUT [nahý/nahota]	D>4
---	---	--------------------------------------	-----

Pasivní ruka ve tvaru 4 se v obou slovnících³⁶ dohromady vyskytla ve dvou znacích, ruka aktivní se nacházela v tomtéž tvaru.

³⁶ Je třeba poznamenat, že ačkoli autoři *Všeobecného slovníku* užívají v notaci pro tvar ruky symbol 4, příp. i 4=, v úvodním přehledu symbolů tvarů ruky ani jeden z nich zastoupen není.

5.26

Pasivní ruka ve tvaru 4[̄]

I/ Pasivní ruka ve tvaru 4[̄] ve *Všeobecném slovníku*

0	# X [C] POBYT	5
---	---------------	---

II/ Pasivní ruka ve tvaru 4[̄] v *Křesťanském slovníku*

Tvar 4[̄] slovník nerozeznává

Tvar pasivní ruky 4[̄], který je zaznamenaný v notačním zápise u znaku POBYT, se mi jeví jako velmi záhadný a poněkud neproveditelný (proto také nemám k dispozici jeho fotografii). Z tohoto důvodu jsem tvar pasivní ruky u znaku POBYT korigovala ve shodě se znaky BYDLET, UBYTOVÁNÍ na tvar C.

5.27

Pasivní ruka ve tvaru A[°]

I/ Pasivní ruka ve tvaru A[°] ve *Všeobecném slovníku*

0	X JEDENÁCT	A [°]
---	------------	----------------

II/ Pasivní ruka ve tvaru A[°] v *Křesťanském slovníku*

1	1	OBŘÍZKA/OBŘEZAT [obřezat]	Y
2	1	ODPADNOUT	A [°]

Pokud odhlédneme od znaku JEDENÁCT, který spadá do zvláštní skupiny číslovek, pasivní ruka ve tvaru A° se vyskytla pouze ve dvou znacích *Křesťanského slovníku*, přičemž je možné, že znak ODPADNOUT představuje klasifikátor osoby (z ASL?).

5.28

Pasivní ruka ve tvaru B[^]

I/ Pasivní ruka ve tvaru B[^] ve *Všeobecném slovníku*

	X ČISTIT BRÝLE	B [^]
0	X PŘIDAT	B [^]

II/ Pasivní ruka ve tvaru B[^] v *Křesťanském slovníku*

0	žádný znak
---	------------

Tvar pasivní ruky B[^] jsem nakonec neidentifikovala v žádném relevantním znaku, neboť znak ČISTIT BRÝLE představuje s největší pravděpodobností klasifikátor držení a u znaku PŘIDAT se pohybují obě ruce, jak naznačují i šipky na fotografii ve slovníku.

5.29

I/ Pasivní ruka ve tvaru B^{|||} ve *Všeobecném slovníku*

	X [B] KORUNA 2var	5
	X [B] PERLA 1č	γ
0	X [sA] POKLADNÍ 2č	V

II/ Pasivní ruka ve tvaru B^{|||} v *Křesťanském slovníku*

Tvar B slovník nerozeznává

Pasivní ruku ve tvaru **B^{III}** jsem nezapočítala u žádného znaku. Tvar ruky **B^{III}** je obecně velice obtížně realizovatelný³⁷ (nejen v pozici pasivní ruky), v úvodním přehledu tvarů ruky ve slovníku zařazen není, a proto se domnívám, že se nejspíše jedná o chybu v notaci.

5.30

Pasivní ruka ve tvaru **C₁**

I/ Pasivní ruka ve tvaru **C₁** ve *Všeobecném slovníku*

	*BROSKEV [Plzeň]	C₁
	X [B ₁] VYSTOUPIT	P^{III}
	X [B ^{III}] VEDENÍ	T^O
0	X ORTOPEDIE	C^o

II/ Pasivní ruka ve tvaru **C₁** v *Křesťanském slovníku*

Tvar **C₁** slovník nerozeznává

Jediným doloženým znakem s pasivní rukou ve tvaru **C₁** je plzeňská varianta znaku BROSKEV (aktivní ruka je také ve tvaru **C₁**). Znak ORTOPEDIE byl konzultanty označen za neznámý, a proto jsem jej vyškrtl.

³⁷ Proto také nemám k dispozici jeho fotografii.

5.31

Pasivní ruka ve tvaru D^{||}**I/ Pasivní ruka ve tvaru D^{||} ve *Všeobecném slovníku***

	X [D] PETRŽEL 1č, 2č	D, X [5 ⁻] 4 ⁻
0	X ROBOT 2č	D

II/ Pasivní ruka ve tvaru D^{||} v *Křesťanském slovníku*

<i>Tvar D slovník nerozeznává</i>
--

Pasivní ruka ve tvaru **D^{||}** jsem nezaznamenala u žádného relevantního znaku. První část složeného znaku PETRŽEL byla neslyšícími konzultanty spojena se znakem MRKEV a tvar pasivní ruky **D^{||}** jsem korigovala na tvar **D**; druhá část znaku PETRŽEL s velkou pravděpodobností představuje tvarový klasifikátor. Z korpusu jsem zcela vyřadila druhou část složeného znaku ROBOT, neboť z neslyšících konzultantů jej neznal nikdo; jako adekvátní „náhradní“ znak konzultanti uváděli buď jednoruční znak ve tvaru **D**, nebo znak dvouruční, v němž ale druhá ruka ve tvaru **C** představuje klasifikátor držení.

5.32

Pasivní ruka ve tvaru $D^{\bar{}}$ I/ Pasivní ruka ve tvaru $D^{\bar{}}$ ve *Všeobecném slovníku*

0	X PÁSKA	$D^{\bar{}}$
---	---------	--------------

II/ Pasivní ruka ve tvaru $D^{\bar{}}$ v *Křesťanském slovníku*

0	žádný znak
---	------------

Znak PÁSKA, který jediný reprezentoval znaky s tvarem pasivní ruky $D^{\bar{}}$, jsem z korpusu vyškrtla, neboť na fotografii je zcela evidentně znázorněn pohyb obou (aktivních) rukou. Podle vyjádření neslyšících sice lze vykonávat i pohyb pouze jednou rukou, ale jen ve specifických případech, v nichž se pohybem naznačuje přesné vedení pásky (např. u psacího stroje).

5.33

Pasivní ruka ve tvaru 5^{III} I/ Pasivní ruka ve tvaru 5^{III} ve *Všeobecném slovníku*

	X ŘEDKEV	$5^{\text{III}} > B^{\wedge}$
0	X [5] PRSTEN	τO

II/ Pasivní ruka ve tvaru 5^{|||} v *Křesťanském slovníku*

0	žádný znak
----------	------------

Tvar 5^{|||} jsem nezaznamenala v žádném relevantním znaku, protože ve druhé části složeného znaku ŘEDKEV, v které se zmiňovaný tvar objevuje, se jedná o tvarový klasifikátor (nasvědčuje tomu i první část tohoto složeného znaku, v níž se artikuluje znak BÍLÝ) a u znaku PRSTEN jsem tvar pasivní ruky korigovala na tvar 5.

5.34

Pasivní ruka ve tvaru 5^{|||}/B₁^{|||} realizovaném pouze v *Křesťanském slovníku*

	X [B ₁] KLANĚT SE	D
	X [C] PŘIROZENOST	A>5
0	X [B ₁] SBÍRKA	B [^]

V *Křesťanském slovníku* se pod číslem 29 vyskytuje tvar, který podle obrázku stojí nejspíše někde mezi tvarem 5^{|||} a B₁^{|||}. Takovýto tvar ovšem žádný jiný přehled tvarů ruky v českém znakovém jazyce neuvádí (nepočítám s ním ani v této bakalářské práci), a proto jsem v případě tří znaků, u nichž *Křesťanský slovník* zaznamenává pasivní ruku v tomto nejednoznačném tvaru, tvar pasivní ruky korigovala.

6. SOUHRNNÝ PŘEHLED TVARŮ PASIVNÍ RUKY SE VŠEMI VARIANTAMI

Tab. 5 *Tvary pasivní ruky se všemi variantami*

	Tvar pasivní ruky	Počet znaků ve Všeobecném slovníku	%	Počet znaků v Křesťanském slovníku	%
1	B^o	150	46,6	58	55,9
2	sA	35	10,9	13	12,5
3	D	17	5,3	3	2,9
4	B	17	5,3	0	
5	B^o	13	4,1	---	
6	B₁	12	3,7	---	
7	P	12	3,7	6	5,9
8	B^o	10	3,1	---	
9	A	8	2,5	1	0,9
10	C	6	1,9	3	2,9
11	5	6	1,9	5	4,9
12	τO	5	1,6	2	1,9
13	B₁	5	1,6	7	6,7
14	B₁	4	1,2	---	
15	O	4	1,2	0	
16	D	3	0,9	0	
17	V	3	0,9	0	
18	P	2	0,6	---	
19	A[^]	2	0,6	1	0,9
20	B⁼	2	0,6	1	0,9
21	C^o	2	0,6	---	
22	τB	1	0,3	0	
23	I	1	0,3	0	
24	Y	1	0,3	1	0,9
25	4	1	0,3	1	0,9

26	A [°]	0		2	1,9
27	B [^]	0		0	
28	B	0		---	
29	C ₁	0		---	
30	D	0		---	
31	D ⁼	0		0	
32	5	0		0	
33	4 ⁼ (?)	0		---	
		322	100,0	104	100,0

Poznámky k tabulce: proškrtnutí --- u *Křesťanského slovníku* naznačuje, že slovník s daným tvarem nepočítá, naproti tomu nulový výskyt (0) znamená, že daný tvar se nevyskytl v žádném znaku.

V českém znakovém jazyce se pasivní ruka objevila celkem ve 25 tvarech. Pokud omezíme tvary pasivní ruky na tvary, které se vyskytly ve více než třech znacích, objevuje se v pozici pasivní ruky již pouze patnáct tvarů; tvoří 94,3 % ze všech tvarů pasivní ruky. Deseti a více výskyty je zastoupeno již pouze osm tvarů ruky: **B[°]**, **sA**, **D**, **B**, **B^{o||}**, **B₁**, **P**, **B^{o|||}**, které tvoří 82,1 % ze všech tvarů pasivní ruky. Všechny těchto osm tvarů ruky se s jedinou výjimkou (tvar **B**) vyskytlo i na prvních místech korpusu sestaveného na základě *Křesťanského slovníku*.

Z hlediska frekvence vykazuje velice zajímavý výsledek tvar ruky **B[°]**, který je shodně v obou slovnících nejfrekventovanějším tvarem ruky, a to se značným odstupem od všech ostatních tvarů (v *Křesťanském slovníku* se vyskytuje dokonce v 55,9 % všech sledovaných znaků). Všechny **B** varianty dohromady figurují ve *Všeobecném slovníku* v 66,5 % všech sledovaných znaků. Jako možné vysvětlení této dominance široce chápaného tvaru ruky **B** se podle mého názoru nabízí fakt, že tento tvar ruky představuje pozici ruky v přirozené poloze (z tohoto pohledu je tedy nejekonomičtější); dále je vzhledem k velikosti plochy dlaně velice výhodným místem artikulace a také je dostatečně kontrastní (odlišitelný od ostatních tvarů ruky).

Naopak nikdy se pasivní ruka se v českém znakovém jazyce nevyskytla ve tvarech \mathbf{B}^{\wedge} , \mathbf{C}_1 , $\mathbf{D}^{\bar{}}$, $\mathbf{D}^{\circ\text{III}}$, \mathbf{D}^{II} , γ , γ^{\wedge} , \mathbf{V} , \mathbf{V}° , $\mathbf{V}^{\circ\text{III}}$, $\mathbf{P}^{\bar{}}$, \mathbf{P}^{\wedge} , \mathbf{P}^{III} , $\mathbf{P}^{\circ\text{III}}$, $\mathbf{5}^{\text{III}}$. Spíše k této skupině lze přiřadit i tvary ruky s jedním výskytem, mezi které patří TB , \mathbf{Y} , \mathbf{I} , $\mathbf{4}$, a tvar \mathbf{A}° , jenž byl zaznamenán pouze u dvou znaků v *Křesťanském slovníku*.

7. PŘEHLED TVARŮ PASIVNÍ RUKY V SYMETRICKÝCH ZNACÍCH

Tab. 6 *Tvary pasivní ruky v symetrických znacích*

	Tvar pasivní ruky	Tvar aktivní ruky	Počet znaků ve Všeobecném slovníku	%	Počet znaků v Křesťanském slovníku	%
	D	D	16		3	
	D	D [̄]	1		0	
	D	D	3		0	
1	D	D	20	35,7	3	20,1
	P	P	11		6	
	P	P	2		---	
	P	P	13		6	
	P	V	1		0	
2	P	P+V	14	25,0	6	40,1
	A	A	6			
	A	A [°]	1		1	
	A	V	1			
3	A	A+A[°]+V	8	14,3	1	6,6
4	τO	τO	5	8,9	2	13,4
5	V	V	3	5,3	0	
6	A[^]	A[^]	2	3,6	1	6,6
7	I	I	1	1,8	0	
8	Y	Y	1	1,8	1	6,6
9	τB	τB	1	1,8	0	
10	4	4	1	1,8	1	6,6
			56	100,0	15	100,0

V případě všech výše vyjmenovaných deseti tvarů pasivní ruky (varianty **P** zahrnuji pod jednu společnou variantu **P** a obdobně postupuji i u variant tvaru **D**) se s výjimkou čtyř znaků aktivní ruka objevuje výhradně v tomtéž tvaru jako

ruka pasivní, a tyto tvary tedy nelze považovat za nepříznakové. Za připomenutí stojí, že v souvislosti s BSL Deucharová (1984) zmiňuje tendenci k výskytu tvarů $\tau\mathbf{O}$, \mathbf{P} , \mathbf{D}^{\parallel} v symetrických znacích. Všechny tyto tvary se v téže pozici vyskytly i v ČZJ; tvar \mathbf{D} , nejfrekventovanější tvar v symetrických znacích v ČZJ, patří v BSL k nepříznakovým tvarům ruky. V ČZJ byl výskyt vyšší než 1 zaznamenán u následujících pěti tvarů ruky: \mathbf{D} , \mathbf{P} , $\tau\mathbf{O}$, \mathbf{A}^{\wedge} , \mathbf{V}^{\parallel} .

Hojněji zastoupené jsou pouze dva tvary, a to tvary \mathbf{D} a \mathbf{P} , které se ve *Všeobecném slovníku* souhrnně vyskytly u 60,7 % znaků se stejným tvarem pasivní a aktivní ruky. Tvary \mathbf{D} a \mathbf{P} byly také nejfrekventovanější (ale v opačném pořadí) i v kontrolním vzorku *Křesťanského slovníku*. Zjištění, že znaky, v kterých se v pozici pasivní ruky objevily tvary \mathbf{D} a \mathbf{P} , byly vždy **znaky symetrické** (tvar pasivní a aktivní ruky je shodný), je velmi překvapivé a zcela nové. Abych toto zjištění mohla pokládat za dostatečně průkazné, rozhodla jsem se provést dodatečný průzkum, jehož cílem bylo shromáždit znaky s tvarem pasivní ruky \mathbf{D} či \mathbf{P} , které nebyly zaznamenány ve slovnících. Všechny vyexcerpované znaky (tedy i ty ze slovníků) jsou zahrnuty v následující tabulce (viz Přílohu na CD).

7.1 Pasivní ruka ve tvaru \mathbf{D}

tvar aktivní ruky

	1	BLÍZKO	\mathbf{D}
	2	BŘEZEN	D
	3	OSTRÝ, DŮVTIP	D
	4	HISTORICKÝ	D
	5	KURZ	D
	6	CHVÍLE	D
	7	CHYBA	D
*	8	LIKÉR	D
	9	MÁLO	D
	10	MRKEV	D

*	11	PITOMEČ	D
	12	PLUS	D
	13	PŮL	D
*	14	PRAVIDELNÝ	D
	15	PROTIVNÍK	D
	16	PŘESNÝ	D
*	17	SPERMIE	D
*	18	SPRINT	D
	19	ÚSEK	D
	20	ŽÁROVKA	D ⁼
*	21	CENTIMETR	D ⁼
	22	LEGRACE	D ⁼
*	23	MODUL	C
*	24	TV	V
D	25	BRAMBOR	D
D	26	DRUH (přítel)	D
D	27	ČERVEN 2č	D
*D	28	PORUCHA	D

Vysvětlivky: * označuje znaky, které do slovníků nejsou zařazeny.

V ČZJ jsem zaznamenala celkem 24 znaků s pasivní rukou ve tvaru **D**, 3 znaky s pasivní rukou ve tvaru **D^{|||}** a 1 znak s pasivní rukou ve tvaru **D^{||}**, z toho u 26 znaků se ruka aktivní objevila v nějaké variantě tvaru **D**, a tedy pouze u 2 znaků (znak MODUL a TV) se vyskytl jiný tvar. Ovšem znak KOMORA je s velkou pravděpodobností převzat z ASL, v němž navíc tvar ruky **D** reprezentuje klasifikátor osoby. V případě znaku TELEVIZE by bylo možné uvažovat o motivaci prstovou abecedou (T + V) a neslyšící konzultant konstatoval, že stejný znak se vyskytuje v polském znakovém jazyce (mohlo by se tedy opět jednat o znak přejatý, příp. o znak mezinárodní).

7.2 Pasivní ruka ve tvaru P

tvar aktivní ruky

	1	HISTORICKÝ	P
	2	HORŠÍ	P
	3	IZOLOVAT (kabel)	P
	4	KONEC	P
	5	LÉČIT	P
*	6	NEBEZPEČÍ	P
	7	NEMOC	P
*	8	ODPOVĚDĚT	P
	9	PILNÍK	P
*	10	POLÉVKA	P
*	11	POSLEDNÍ	P
*	12	POTOM	
	13	SPECIÁLNÍ	P
*	14	SVÍČKA, MASTNÝ	P
*	15	UKRÁST	P
*	16	ZÁMEČNÍK	P
*	17	ZODPOVĚDNÝ	P
*	18	ŽALOVAT	P
	19	INSTALATÉR	V
*	20	REZERVOVAT	V
P	21	PERO	P
P		*POSTUP	P

V ČZJ jsem zjistila 21 znaků, v kterých se objevuje pasivní ruka ve tvaru **P**, a 2 znaky s tvarem pasivní ruky **P^{||}**. Ze všech těchto znaků je pouze u dvou z nich (znak **INSTALATÉR** a **REZERVOVAT**) ruka aktivní v jiném tvaru než **P**.

Tento dodatečný průzkum tedy potvrdil zjištění ze slovníků, a závěrem lze konstatovat, že pokud se v ČZJ vyskytne pasivní ruka ve tvaru **D** nebo **P**, bude s největší pravděpodobností ruka aktivní ve stejném tvaru.

8. PŘEHLED TVARŮ PASIVNÍ RUKY V ASYMETRICKÝCH ZNACÍCH

Nyní se pokusím doplnit do úvodní tabulky (Tab. 3) s tvary pasivní ruky ve znacích asymetrických výsledky zjištěné pro český znakový jazyk.

Tab. 7 *Tvary pasivní ruky v asymetrických znacích ve čtyřech znakových jazycích*

\ tvar ruky znakový jazyk	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
<i>BSL I</i>	A		B	5	D		O	A [°]	B	I	V
<i>BSL II</i>	A		B	5	D	C	O				
<i>ASL</i>	A	sA	B	5	D	C	O				
<i>NSL</i>		sA	B, B ₁ , B [°]	5		C					
<i>ČZJ</i>	(A)	sA	B, B ₁ , B [°]	5		C, C [°]	O	(A [°])	B ^o B ⁻ B ^o B ₁ B ₁		

Ve dvouručních asymetrických znacích se v ČZJ na rozdíl od BSL a ASL neobjevuje tvar ruky **D**. Jak bylo podrobněji popsáno výše, je tento tvar ruky v ČZJ realizován výhradně ve dvouručních znacích symetrických. V souvislosti BSL jsou navíc ještě uváděny tvary **A[°]**, **I** a **V**. Tvar **A[°]** jsem sice zaznamenala i v ČZJ, ale pouze v korpusu *Křesťanského slovníku*, a proto jej zanáším do kulaté závorky. Obdobně značím i tvar **A**, i když ze zcela jiných důvodů: tvar **A** se ve *Všeobecném slovníku* vyskytl celkem v osmi znacích a ve dvou z nich byl tvar ruky aktivní odlišný od tvaru ruky pasivní. Kvůli vyššímu zastoupení znaků symetrických jej sice uvádím mezi tvary, které se objevují výhradně v znacích symetrických (srov. s. 77), ale protože jeho postavení není jednoznačné, zmiňuji jej současně i v této tabulce.

9. NEPŘÍZNAKOVÉ TVARY RUKY

Při určení nepříznakových tvarů ruky v českém znakovém jazyce jsem postupovala stejně, jako bylo postupováno v případě většiny dalších znakových jazyků (srov. třetí kapitolu), což znamená, že jsem je stanovila na základě Battisonova kritéria pasivní ruky asymetrických znaků. Nepříznakové tvary v českém znakovém jazyce jsou shodné s tvary zaznamenanými v předcházející tabulce, ale kvůli přehlednosti jsem bez přihlídnutí k fonologické platnosti/neplatnosti zredukovala **B** varianty na jednu společnou variantu **B**.

Tab. 8 *Nepříznakové tvary ruky v českém znakovém jazyce*

	Tvar ruky	Počet znaků ve Všeobecném slovníku	%	Počet znaků v Křesťanském slovníku	%
1	B	214	80,7	66	75,9
2	sA	35	13,2	13	14,9
3	C	6	2,3	3	3,5
4	5	6	2,3	5	5,7
5	O	4	1,5	0	
		265	100,0	87	100,0

Tab. 9 *Nepříznakové tvary ruky ve čtyřech znakových jazycích*

tvar ruky \ znakový jazyk	1	2	3	4	5	6	7
<i>ASL</i>	A	sA	B	5	D	C	O
<i>BSL</i>	A		B	5	D	(C)	O
<i>NSL</i>		sA	B₁, B^o	5			
<i>ČZJ</i>	(A , A^o)	sA	B	5		C	O

V českém znakovém jazyce jsem zaznamenala celkem pět nepříznakových tvarů ruky: **B**, **sA**, **C**, **5**, **O** (příp. i tvary **A** a **A^o** srov. výše). Všechny tyto nepříznakové tvary ruky se uvádějí i v souvislosti s ASL a/nebo BSL. Mezi tvary, které figurují jako nepříznakové shodně ve všech čtyřech ZJ, patří **sA**, **B** a **5**, a pouze ty tedy lze pokládat za univerzálně platné.

10. ZÁVĚR

Na základě analýzy 322 znaků vyexcerpovaných ze *Všeobecného slovníku A-N, O-Z* (2004, 2005) jsem dospěla k přehledu tvarů pasivní ruky v českém znakovém jazyce a vyčlenila z nich následující skupinu nejvíce frekventovaných tvarů: **B^o**, **sA**, **D**, **B**, **B^{oII}**, **B_I**, **P**, **B^{oIII}**. Zjistila jsem, že nejfrekventovanějším tvarem, a to se značným odstupem od všech ostatních tvarů ruky (ve *Všeobecném slovníku* se vyskytl v 46,6 % všech sledovaných znaků) je tvar ruky **B^o**. (K verifikaci veškerých výsledků mi sloužil korpus sestavený z *Křesťanského slovníku*, který čítal 107 znaků.)

Dále se mi podařilo dokázat, že v českém znakovém jazyce se tvar ruky **D** a tvar ruky **P** objevuje víceméně výhradně ve znacích symetrických.

Na základě Battisonova kritéria o pasivní ruce v asymetrických znacích jsem v českém znakovém jazyce stanovila pět nepříznakových tvarů ruky: **B**, **sA**, **C**, **5**, **O**. Při porovnání těchto tvarů s nepříznakovými tvary ruky ve třech znakových jazycích jsem vyslovila domněnku, zda by neměla být přehodnocena jejich univerzální platnost.

Zaznamenala jsem také dva zvláštní znaky (UPOZORNIT a BOHOSLUŽBA), které nesplňují základní Battisonovy podmínky. Při plném vědomí evidentní nedostatečnosti takovéhoho minimálního vzorku jsem se pokusila popsat jejich společné rysy a vyslovila předběžnou hypotézu o možné existenci zvláštní skupiny znaků, v nichž jedna ruka „obepíná“ druhou, ruce jsou ve stálém kontaktu a pohyb je buď kruhový, nebo je realizován ve formě třesení.

V průběhu sestavování korpusu znaků jsem narazila především ve *Všeobecném slovníku* na velké množství různorodých chyb. Ačkoli jsem se snažila zdůvodnit všechny své korekční zásahy a dílčí rozhodnutí, rozhodně je nepovažuji ani za jediné možné, a naprosto ne za ideální. Jsem si plně vědoma, že v mnohých případech je vysvětlení nedostatečné a mělo by být zpřesněno, příp. zcela přehodnoceno.

Formulace alespoň některých problematických jevů, s nimiž jsem se během analýzy setkala a které se mi nepodařilo uspokojivě, jednoznačně vysvětlit, by ale snad také mohla být řazena mezi výsledky této bakalářské práce.

Seznam literatury:

- BAKER-SHENK, CH. – COKELY, D.: *American Sign Language: A Teacher's Resource Text on Grammar and Culture*. Washington, D. C. : Gallaudet University Press 1980.
- BATTISON, R.: *Lexical Borrowing in American Sign Language*. Silver Springs Md. : Linstok Press 1978.
- BOYES-BRAEM, P.: Einführung in die Gebärdensprache und ihre Erforschung (2. kor. vyd.). Hamburg : Signum Verlag 1992.
- BOYES-BRAEM, P.: Proposed Model of Stages of Handshape Acquisition. In: Volterra, V. – Erting, C. J. (Eds.): *From Gesture to Language in Hearing and Deaf Children*. Washington, D. C. : Gallaudet University Press 1994, s. 110–128.
- ČERNÝ, J.: O vzniku a vývoji gramatických kategorií. *SaS* 31, 1970, s. 207–222.
- DEUCHAR, M.: *British Sign Language*. London : Routledge and Kegan Paul 1984.
- JAKOBSON, R.: Zur Struktur des russischen Verbums. Praha : Charistera G. Mathesia PLK 1932, s. 78–84.
- KYLE, J. G. – WOLL, B.: *Sign Language. The Study of Deaf People and Their Language*. Cambridge : Cambridge University Press 1985.
- KLIMA, E. S. – BELLUGI, U.: *The Signs of Language*. Cambridge, Mass. : Harvard University Press 1979.
- MACUROVÁ, A.: Jazyk v komunikaci neslyšících (Předběžné poznámky). *SaS* 55, 1994, č. 2, s. 121–132.
- MACUROVÁ, A.: Proč a jak zapisovat znaky českého znakového jazyka (Poznámky k diskusi). *Speciální pedagogika* 1996, č. 1, s. 5–19.
- SCHERMER, G. T.: *In Search of a Language. Influences from Spoken Dutch on Sign Language of the Netherlands*. Rotterdam : Eburon Delft 1990.
- STOKOE, W. C.: *Sign Language Structure. The first Linguistic Analysis of American Sign Language*. Buffalo 1960 (zde cit. rev. vyd. 1993).
- TRUBECKOJ, N.: Grundzüge der Phonologie. TCLP 7, 1939.
- VALLI, C. – LUCAS, C.: *Linguistics of American Sign Language: An Introduction*. 2. vyd. Washington, D. C. : Gallaudet University Press 1996.

Prameny:

Bort, J. – Lešková, I. – Houdková, G. – Peterová, R. – Sauter, V. D. – Wiesner, M. – Žampach, J. a kol.: *Slovník znaků křesťanských pojmů pro Neslyšící*. Praha : Naděje 2001.

POTMĚŠIL, M. a kol.: *Všeobecný slovník českého znakového jazyka A–N*. Praha : Fortuna 2004.

POTMĚŠIL, M. a kol.: *Všeobecný slovník českého znakového jazyka O–Ž*. Praha : Fortuna 2005.

Příloha I

Matice distinktivních rysů pro tvary ruky v ASL (KLIMA – BELLUGI 1979, s. 174).

	COMPACT	BROAD	ULNAR	FULL	CONCAVE	DUAL	INDEX	RADIAL	TOUCH	SPREAD	CROSS
	+				+				⊕		
	+				+				⊖		
	+				-		+		⊕		
	+				-		+		⊖		
	+				-		-		⊕		
	+				-		-		⊖		
	-	+		+				⊕			
	-	+		+				⊖			
	-	+		-				⊕			
	-	+		-				-	⊕		
	-	+		-				-	⊖		
	-	-	+					⊕			
	-	-	+					⊖			
	-	-	-			+				⊕	
	-	-	-			+				-	⊕
	-	-	-			+				-	⊖
	-	-	-			-	+	⊕			
	-	-	-			-	+	⊖			
	-	-	-			-	-	⊕			
	-	-	-			-	-	⊖			

Příloha II

Tvar E z BSL (Kyle – Woll 1985, s. 98)

E Fist with thumb alongside fingertips

Tvar F z NSL (Schermer 1990, s. 34)

Příloha III

Znak SPRING s pasivní rukou ve tvaru C z BSL (Deuchar 1984)

SPRING (C tab, O dez opening to 5)

Příloha IV

Tvary ruky v *Křesťanském slovníku*

